

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ines Rožanc

Mentor: red. prof. dr. Marjan Svetličič

**VPLIV GLOBALIZACIJE NA PLAČE IN
PORAZDELITEV DOHODKOV V SLOVENIJI**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2005

IZJAVA

Študentka *Ines Rožanc* izjavljam, da sem avtorica tega diplomskega dela, ki sem ga napisala pod mentorstvom *prof. dr. Marjana Svetličiča*.

Jesenice, 31.3.2005

Podpis: *Ines Rožanc*

ZAHVALA

Mentorju Marjanu Svetličiču za strokovno usmerjanje, konstruktivne nasvete in dobronamerne kritike.

Mami in očetu, ki sta mi omogočila študij ter mi stala ob strani ne glede na občasne skrenitve s poti.

Prijateljem, ki so me spodbujali, da dokončam, kar sem začela.

Osebjem s Statističnega urada Republike Slovenije za nujno potrebne podatke.

Ter vsem ostalim, ki so tako ali drugače pripomogli k nastanku tega diplomskega dela.

KAZALO

STVARNO KAZALO

1. UVOD.....	1
1.1. RELEVANTNOST TEME.....	1
1.2. HIPOTEZE.....	2
1.3. METODOLOGIJA.....	5
1.4. STRUKTURA ANALIZE	6
1.5. POJMI.....	6
<i>1.5.1. Globalizacija.....</i>	<i>6</i>
<i>1.5.2. Plače in porazdelitev dohodkov.....</i>	<i>7</i>
<i>1.5.3. Usposobljenost delavcev.....</i>	<i>7</i>
<i>1.5.4. Tranzicija.....</i>	<i>8</i>
2. TEORIJA MEDNARODNEGA TRGOVANJA.....	9
3. RAZISKAVE IN PRISTOPI K PREUČEVANJU VPLIVA MEDNARODNE TRGOVINE NA PLAČE.....	13
3.1. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO RAZVITE DRŽAVE.....	13
<i>3.1.1. Pristop ekonomistov dela.....</i>	<i>14</i>
3.1.1.1. Študije vsebnosti faktorjev.....	14
3.1.1.2. Input-output študije.....	15
3.1.1.3. Kritike pristopa ekonomistov dela.....	15
<i>3.1.2. Pristop trgovinskih ekonomistov.....</i>	<i>16</i>
3.1.2.1. Študije cen proizvodov.....	17
3.1.2.2. Izračunljivi modeli splošnega ravnotežja.....	18
3.2. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO MANJ RAZVITE DRŽAVE.....	19
3.3. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO SLOVENIJO.....	20
4. CENE IN PLAČE: TEORIJA IN PRAKSA.....	25
4.1. TEORETIČNA POVEZAVA MED CENAMI IN PLAČAMI.....	26
4.2. IMPLIKACIJE TEORETIČNE POVEZAVE MED CENAMI IN PLAČAMI ZA SLOVENIJO.....	29
4.3. SLOVENIJA: DEJSTVA.....	30

4.3.1. <i>Trgovinska liberalizacija</i>	30
4.3.2. <i>Prehod iz tržno-planskega v tržni sistem gospodarstva</i>	33
4.3.3. <i>Trg dela</i>	34
4.3.4. <i>Gibanje cen in plač</i>	34
5. EMPIRIČNA ANALIZA	41
5.1. PODATKI IN ORIS ANALIZE	41
5.2. PREVERJANJE KONSISTENTNOSTI GIBANJ CEN IN FAKTORSKE INTENZIVNOSTI	43
5.3. OCENA REZULTATOV REGRESIJSKE ANALIZE	47
6. ALTERNATIVNI PRISTOPI K RAZLAGI PORAZDELITVE DOHODKOV V SLOVENIJI	49
6.1. VPLIV TRANZICIJE NA PORAZDELITEV DOHODKOV V SLOVENIJI	49
6.2. VPLIV DAVČNE POLITIKE NA PORAZDELITEV DOHODKOV V SLOVENIJI	52
7. ZAKLJUČEK	52
8. LITERATURA IN VIRI	55
PRILOGA A: STANDARDNA KLASIFIKACIJA DEJAVNOSTI 2002 – Predelovalne dejavnosti	61
PRILOGA B: FAKTORSKA INTENZIVNOST	62
PRILOGA C: RELATIVNE CENE	62
PRILOGA D: REGRESIJSKA ANALIZA – podrobnosti	63

SEZNAM TABEL IN GRAFOV

<i>TABELA 2.1: Predikcije standardne teorije mednarodne trgovine o distribuciji plač</i>	12
<i>TABELA 3.1: Dohodki po dohodkovnih decilih</i>	21
<i>TABELA 3.2: Mere dohodkovne neenakosti, 1993 in 1997-1999</i>	22
<i>TABELA 3.3: Kazalci neenakosti za porazdelitev zaposlenih glede na višino bruto plače v Sloveniji v obdobju 1996-2001</i>	23
<i>TABELA 5.1: Povzetek statistik, 2002</i>	42
<i>TABELA 5.2: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti</i>	44
<i>TABELA 5.3: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti, ponder je delež usposobljenega dela v celotni zaposlenosti</i>	45
<i>TABELA 5.4: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti, ponder je delež neusposobljenega dela v celotni zaposlenosti</i>	46
<i>GRAF 4.1: Indeksi realnih plač, 1980-2003</i>	35
<i>GRAF 4.2: Slovenske realne plače v predelovalnih dejavnostih po stopnjah strokovne usposobljenosti, 1985-2002</i>	36
<i>GRAF 4.3: Relativna plača delavcev, zaposlenih v proizvodnji kemikalij, 1998-2002</i>	37
<i>GRAF 4.4: Relativna plača usposobljenih delavcev v predelovalnih dejavnostih, 1998-2003</i>	38
<i>GRAF 4.5: Cene hrane in kemikalij, 1998-2002</i>	39
<i>GRAF 4.6: Gibanje relativnih cen blaga, intenzivnega v usposobljenem delu, 1998-2003</i>	40

SEZNAM KRATIC

CEFTA	Central European Free Trade Agreement
CGE	computable general equilibrium
EFTA	European Free Trade Association
EU	Evropska unija
EU15	petnajst članic Evropske unije pred zadnjo širitvijo
EUROSTAT	Statistical Office of the European Communities
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GDP	Gross Domestic Product
GTAP	Global Trade Analysis Project
HO	Heckscher-Ohlin
HOS	Heckscher-Ohlin-Samuelson
KV	kvalificirani
MFN	Most-Favoured-Nation
NKV	nekvalificirani
OECD	Organisation for Economic Cooperation and Development
PF	produkcijski faktor
PKV	polkvalificirani
SKD	Standardna klasifikacija dejavnosti
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
SS	Stolper-Samuelson
SURS	Statistični Urad republike Slovenije
UMAR	Urad za makroekonomske analize in razvoj
VKV	visoko kvalificirani
WTO	World Trade Organization
ZDA	Združene države Amerike

1. UVOD

1.1. RELEVANTNOST TEME

V nalogi bom obravnavala vpliv trgovinske liberalizacije kot enega izmed ekonomskih aspektov globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov v Sloveniji.

Problem vpliva trgovine na plače je v zadnjem desetletju stopil v središče zanimanja številnih ekonomistov in akademikov, ki pa zadevo – na žalost - v glavnem obravnavajo predvsem z vidika razvitih zahodnih držav, medtem ko je bilo slabše in srednje razvitim državam posvečeno manj pozornosti. Naletela sem sicer na kar nekaj študij, ki raziskujejo vpliv trgovinske liberalizacije na plače v posameznih manj razvitih državah izven Evrope, v evropskem kontekstu pa so bile tranzicijske države, kamor spada tudi Slovenija, popolnoma spregledane.

V tem prelomnem obdobju, ko Slovenija dinamično odstranjuje pregrade, ki jo ločijo od ostalega sveta, in ko se vse bolj pogreza v naročje Evropske unije, je ta tema za nas seveda še kako aktualna. Poleg tega je primer Slovenije naravnost idealen za preučitev zveze med trgovino in plačami: kot prvo je Slovenija klasičen primer majhne države (kar je ena izmed temeljnih predpostavk teorije mednarodne menjave), kot drugo pa lahko potegnemo jasno ločnico med avtarkijo in odprtjem Slovenije.

Globalizacija bi lahko vplivala na plače in porazdelitev dohodkov v Sloveniji na več različnih načinov. Eden od dokaj prepričljivih modelov, ki povezuje zunanje trge proizvodov z notranjimi trgi dela, je Heckscher-Ohlin-Samuelsonov splošni ravnotežni model (HOS). Ta model deluje čez časovno obdobje, ki je dovolj dolgo, da lahko pride do popolne ločitve delavcev in kapitala od njihovih izvirmih sektorjev.

Teorija mednarodne trgovine v svoji najbolj abstraktni formulaciji implicira, da bi morala povečana trgovina pripeljati do bolj enakomerne porazdelitve dohodkov v revnih državah in do bolj neenakomerne v bogatih državah, vendar pa se je v praksi to prepričanje pokazalo kot napačno, saj se je neenakost povečevala tako v bogatih kot tudi v nekaterih revnih državah. Dokumentirano povečevanje razkoraka med bogatimi in revnimi na začetku devetdesetih let v

Sloveniji¹ na prvi pogled daje vtis, da gibanje plač tudi pri nas ne poteka v skladu s teorijo mednarodne trgovine. Vendar pa bi bili takšni zaključki prezgodnji, saj moramo upoštevati, da se učinki mednarodne trgovine na plače izkristalizirajo šele na dolgi rok. Poleg tega pa globalizacija seveda ni edini faktor, ki vpliva na plače, ampak so le-te izpostavljene tudi številnim drugim silam.

Najpomembnejše sporočilo HOS-modela je, da mednarodna trgovina z blagom transformira lokalno krivuljo povpraševanja po delu v globalno. Konkretno za nas to pomeni, da se je po liberalizaciji slovenske zunanje trgovine slovenska delovna sila znašla v direktnem tekmovanju s tujo delovno silo. Uvažanje cenejših, v usposobljenem delu intenzivnih proizvodov iz razvitih zahodnoevropskih držav bi lahko pripeljalo do zmanjšanja domačega povpraševanja po dražjih domačih, v usposobljenem delu intenzivnih proizvodih in posledično do znižanja cen le-teh, v končni fazi pa tudi do znižanja realnih plač usposobljenih delavcev in s tem do zmanjševanja neenakosti v plačah med usposobljenim in manj usposobljenim delom.

1.2. HIPOTEZE

HOS-teorem v poenostavljeni obliki torej pravi, da mednarodna menjava v vsaki državi poveča dohodek njenega relativno obilnejšega produkcijskega faktorja. Glede na stanje slovenskega gospodarstva ob začetku trgovinske liberalizacije², ko je Slovenija izvažala predvsem delovno intenzivne proizvode, ter glede na to, da so naše glavne trgovinske partnerice razvite zahodnoevropske države, predpostavljam, da je relativno obilnejši produkcijski faktor v Sloveniji manj usposobljeno delo. Temu bodo sicer mnogi oporekali, češ da Slovenija razpolaga z dokaj visoko izobraženo delovno silo, vendar številne raziskave ugotavljajo, da je obdarjenost s človeškim kapitalom oziroma z znanjem v bivših komunističnih državah precenjena. Glede na delež prebivalstva, ki je dokončalo srednjo šolo,

¹ Na tem mestu se že pojavi prvi problem naloge, in sicer kam na lestvici bogate/revne države umestiti Slovenijo, ki se sicer - kot srednje razvita država - nahaja nekje vmes. Po daljšem premisleku sem se odločila, da Slovenijo za potrebe teorije mednarodne menjave (ki govori o menjavi med različno razvitimi državami) uvrstim med revne države, saj so naše glavne trgovinske partnerice nedvomno na višji stopnji razvoja kot pa Slovenija.

² Od takrat je slovensko gospodarstvo seveda že precej napredovalo in Slovenija danes že izvažava več tehnološko bolj zahtevnih proizvodov.

ter glede na povprečno število let šolanja, se te države uvrščajo precej nižje od Evropske unije. Še več, mednarodne raziskave o kvaliteti izobrazbe ugotavljajo, da tudi kvaliteta izobrazbe v teh državah ne dosega standardov EU (glej Boeri in Brücker, februar 2001: 3).

Podatki EUROSTAT-a o deležu prebivalstva v starosti od 25 do 64 let, ki je zaključilo višjo stopnjo izobrazbe, kažejo, da je bilo leta 2002 v Sloveniji 14.8% takih oseb, medtem ko ta odstotek za EU15 znaša 21.8, za ZDA pa 26.7 (glej News Release, 11.3.2004: 3).

OECD je leta 2000 opravila študijo "Literacy in the Information Age", ki je izmerila raven pismenosti v 22 državah. Študija razdeli pismenost na pet ravni. Na prvi ravni so posamezniki, ki, na primer, po branju navodil v škatlici zdravil niso sposobni niti tega, da bi svojemu otroku dali pravilen odmerek. Na drugi ravni so tisti, ki sicer znajo brati, vendar tako slabo, da se s težavo naučijo novih poklicnih spretnosti. Posamezniki na tretji ravni pismenosti, za katero študija trdi, da je minimum za normalno delo v kompleksni napredni družbi, znajo združiti več virov informacij in reševati bolj kompleksne probleme. Ta raven približno ustreza zaključeni srednji šoli. Ravni štiri in pet pa opisujeta posameznike, ki so najbolj usposobljeni za obdelavo informacij. Na tem testu so se prebivalci Slovenije odrezali zelo slabo, tako absolutno, kot v primerjavi z drugimi državami. Pri preizkusu razumevanja proze, ki je vključeval branje in razumevanje časopisnih novic in časopisnih komentarjev, brošur in priročnikov, je bilo kar 80% slovenskih udeležencev študije razvrščenih na prvo ali drugo raven pismenosti – med nesposobne za življenje v napredni kompleksni družbi. Test razumevanja dokumentov, ki je preveril sposobnost lociranja in uporabe informacij, ki so posredovane v različnih formatih (na primer prošnjah za sprejem v službo, plačilnih spiskih, vozniških redih, zemljevidih, tabelah in grafih), je na prvo in drugo raven razvrstil 70 % slovenskih udeležencev študije. Kvantitativni test, ki je preveril znanje uporabe posameznih in zaporednih aritmetičnih operacij na številkah, ki so vsebovane v tiskanih materialih ter spretnosti kot so izračun stanja na tekočem računu, izpolnitev naročilnice ali izračun obresti za posojilo, pa je med nesposobne za sodobno življenje razvrstil 65% Slovencev. Dodatno študija trdi, da je med slovenskimi managerji le 12% takih, ki se uvrščajo na četrto in peto raven pismenosti, na Švedskem pa ta odstotek znaša kar 46 (Literacy in the Information Age v Mrkaić, marec 2004: 8).

Pod predpostavko, da je pri nas usposobljeno delo redkejši, neusposobljeno delo pa obilnejši produkcijski faktor, bi konkretno za Slovenijo to pomenilo, da bo z vzpostavitvijo oziroma z

rastjo proste trgovine prišlo do znižanja realne plače usposobljenega dela in do zvišanja realne plače manj usposobljenega dela, kar bi lahko vodilo k zmanjšanju neenakosti v plačah v Sloveniji. Ta na prvi pogled precej kontraverzna trditev seveda ne pomeni, da trgovinska liberalizacija koristi manj izobraženim: upoštevati je namreč treba, da so ob začetku trgovinske liberalizacije v Sloveniji prav neizobraženi najbolj množično izgubljali službe (to velja še danes), tako da so med zaposlenimi ostali samo relativno bolj izobraženi delavci³.

Trendi prvih nekaj let po odprtju Slovenije moje predpostavke sicer ne podpirajo – dohodkovna neenakost v Sloveniji se je takrat namreč povečala. Vendar bom skušala dokazati, da je bila povečana neenakost značilna samo za obdobje prvih nekaj let po osamosvojitvi Slovenije, kasneje pa se je le-ta začela zmanjševati. Ta pojav bi lahko razložili na vsaj dva načina. Lahko bi šlo za specifičnost dveh različnih faz slovenske trgovinske liberalizacije, ko se je Slovenija najprej odprla do v relativnem smislu manj z znanjem obdarjenega sveta (Wood, 1997), nato pa je še bolj liberalizirala svojo trgovino z relativno boljše z znanjem obdarjenimi članicami EU. Druga, še bolj verjetna možnost pa je, da so v prvem obdobju stopili v ospredje kratkoročni prilagoditveni stroški liberalizacije (oz. celotne tranzicije), ki pa so bili na dolgi rok preseženi.

Moje hipoteze temeljijo na Stolper-Samuelsonovem teoremu v neoklasičnem HOS-okviru, ki vzpostavlja povezavo med spremembami v cenah proizvodov in spremembami v cenah produkcijskih faktorjev. In sicer postavljam naslednji dve hipotezi⁴:

1. Trgovinska liberalizacija Slovenije je v svoji zadnji fazi vplivala na znižanje cen blaga, intenzivnega v usposobljenem delu.

2. To je vodilo do zmanjšanja relativne plače usposobljenih delavcev v Sloveniji in posledično do postopnega zmanjševanja razlik v plačah med usposobljenim in manj usposobljenim delom.

³ Npr. 31.12.2000 je bilo na Zavodu RS za zaposlovanje registriranih 104.583 brezposelnih oseb, med katerimi jih je kar 40.8% imelo dokončano le I.stopnjo izobrazbe (glej Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom o uresničevanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti, 29.3.2002: 5).

⁴ Hipotezi se nanašata zgolj na področje predelovalnih dejavnosti v Sloveniji.

1.3. METODOLOGIJA

Kljub temu, da zvezo med trgovino in plačami analizira ogromna masa raziskav, pa teoretična in empirična povezava med njima ostaja sporna. Zaradi številnih kritik na račun pristopa ekonomistov dela sem se odločila, da bom svojo nalogo izpeljala na osnovi trgovinskega pristopa. Na podlagi Stolper-Samuelsonovega teorema, ki povezuje spremembe v cenah blaga in spremembe v relativnih faktorskih cenah, bom poskusila odgovoriti na vprašanje, ali spremembe v relativnih cenah lahko razložijo spremembe v relativnih plačah. Odgovor na to vprašanje bom poiskala v kontekstu trgovinske liberalizacije Slovenije.

Za oceno povezave med spremembami v relativnih cenah in relativnih plačah v Sloveniji bom uporabila pristop, ki se v tuji literaturi navaja kot "*consistency checks*" oz. preverjanje konsistentnosti med spremembami relativnih cen proizvodov in faktorsko intenzivnostjo (Krueger, 1997, Robertson, 2002).

Zaradi razpoložljivosti podatkov svojo raziskavo omejujem na obdobje od 1998 do 2003 in na področje predelovalnih dejavnosti. Za empirično preverjanje hipotez potrebujem podatke o spremembah plač dveh različnih tipov dela (usposobljenega in neusposobljenega), o spremembah cen po sektorjih, kjer so ti delavci zaposleni, ter o intenzivnosti teh faktorjev po sektorjih. Na podlagi podatkov SURS-a o plačah zaposlenih glede na stopnjo strokovne usposobljenosti in o številu zaposlenih glede na stopnjo strokovne usposobljenosti⁵ bom izračunala relativne plače usposobljenih delavcev. Predelovalne dejavnosti v okviru Standardne klasifikacije dejavnosti (SKD) na ravni podpodročij bom (na osnovi srednjega razmerja med številom zaposlenih usposobljenih in neusposobljenih delavcev po dejavnostih) razdelila na tiste, ki relativno bolj uporabljajo usposobljeno delo in na tiste, ki relativno bolj uporabljajo neusposobljeno delo. Iz podatkov SURS-a o indeksih cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih ter iz izpeljanih intenzivnosti faktorjev po dejavnostih bom dobila relativne cene (v usposobljenem delu intenzivnih) industrijskih proizvodov po oddelkih. Na podlagi teh podatkov pa bom s pomočjo statističnega programa SPSS izvedla regresijsko analizo sprememb v relativnih cenah na faktorsko intenzivnost.

⁵ Teh podatkov ni bilo v Statističnem letopisu Republike Slovenije (podatki iz letopisa o številu zaposlenih se nanašajo na drug vzorec kot pa podatki o plačah), ampak mi jih je prijazno priskrbel SURS. Hvala lepa.

1.4. STRUKTURA ANALIZE

V drugem poglavju obravnavam širšo teoretično podlago za obravnavano problematiko. V tretjem poglavju predstavljam različne pristope k problemu ter pomembnejše prispevke različnih avtorjev, ki obravnavajo vpliv trgovine na plače. Rezultati teh prispevkov predstavljajo podlago za preostanek empirične analize.

V četrtem poglavju podrobneje opredeljujem teoretično in praktično povezavo med cenami in plačami. Peto poglavje vsebuje empirični pristop ter rezultate. V šestem poglavju predstavljam alternativni pristop k razlagi povečanja dohodkovne neenakosti v Sloveniji. Sedmo poglavje zaključuje.

1.5. POJMI

1.5.1. Globalizacija

*"Uradna definicija pojma **globalizacije** v okviru Svetovne banke je svoboda in zmožnost posameznikov in podjetij, da stopijo v prostovoljne ekonomske transakcije z rezidenti drugih držav" (Svetovna Banka v Milanović, 2003: 6). Po Milanoviću "se globalizacija empirično prevede v večjo mobilnost produkcijskih faktorjev (kapitala in dela) in v večjo integracijo sveta skozi povečano trgovino in izmenjavo idej" (Milanović, 2003: 6). Glyn in Sutcliffe definirata pojem globalizacije kot "idejo, da je svet v makroekonomskem smislu danes dejansko eno samo gospodarstvo. To pomeni, da lahko razumemo glavne determinante dohodka in zaposlenosti le na globalni in ne več na nacionalni ravni" (Glyn in Sutcliffe v Berger, 2000: 3).*

Pojem globalizacija se nanaša na proces naraščajoče soodvisnosti med gospodarstvi, mednarodna trgovina, mednarodne migracije in tuje neposredne investicije pa so ključne gonilne sile tega procesa. Globalizacija ni samo ekonomski koncept, ampak zajema kakršnokoli obliko povečane prepletenosti sveta in soodvisnosti držav, regij in posameznikov – torej poleg ekonomske še kulturno, informacijsko, medijsko,... V nalogi nas bo zanimal le

eden izmed ekonomskih vidikov globalizacije, to je trgovinska liberalizacija, za katero je značilno zmanjševanje različnih ovir trgovini med državami.

1.5.2. Plače in porazdelitev dohodkov

Povprečna mesečna plača je povprečni znesek, ki ga kot plačilo za mesec dela prejmejo zaposlene osebe, ki delajo v družbi, podjetju ali organizaciji. Bruto plača so izplačani prejemki zaposlenih oseb za delo v polnem delovnem času in krajšem ali daljšem od polnega delovnega časa. Poleg prejemkov za delo v rednem delovnem času zajemajo tudi prejemke za nadure, nadomestila za letni dopust, plačani dopust do 7 dni, državne praznike, izostanke zaradi bolezni do 30 dni, za strokovno izobraževanje, zastoje pri delu brez krivde zaposlenih oseb, plačane odsotnosti, ... (Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 239, 240).

"Porazdelitev dohodkov je distribucija zasluženih plač v okviru nekega podjetja, panoge ali države. Distribucija dohodkov nam pokaže, kolikšen odstotek posameznikov se nahaja na različnih stopnjah plač. Ta informacija nam pove več o celotnem vzorcu plač kot pa povprečen dohodek" (http://www.advfn.com/money-words_term_5614_income_distribution.html).

V nalogi se bom osredotočila na plače in porazdelitev dohodkov delavcev z različno stopnjo usposobljenosti v okviru predelovalnih dejavnosti. V ta namen uvajam spremenljivko **relativna plača**, ki kaže, kakšne so plače usposobljenih delavcev v primerjavi s plačami neusposobljenih delavcev.

1.5.3. Usposobljenost delavcev

Za empirično analizo povezave med plačami in mednarodno trgovino različni avtorji delavce klasificirajo v dve skupini (kot to zahteva 2×2 HOS-model) glede na stopnjo izobrazbe. Zaradi pomanjkanja podatkov o izobrazbi delavcev, zaposlenih v različnih sektorjih dejavnosti, se navadno namesto delitve na bolj in manj izobražene delavce uporablja delitev

na neproizvodne in proizvodne delavce, na bele in modre ovratnike, na strokovnjake in nestrokovnjake ali na umske in fizične delavce.

Za ponazoritev stopnje usposobljenosti bom uporabila SURS-ovo razdelitev delavcev glede na stopnjo strokovne usposobljenosti.

"Strokovna usposobljenost za opravljanje določenih del in nalog po sistemizaciji obsega splošna in strokovna znanja, praktično usposobljenost in druge lastnosti, ki jih mora imeti oseba, da lahko uspešno opravlja dela in naloge pri poslovnem subjektu" (Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 214).

Pod kategorijo **usposobljeno delo** uvrščam delavce z visoko, višjo, srednjo stopnjo strokovne usposobljenosti ter visoko kvalificirane (VKV) delavce, pod kategorijo **neusposobljeno delo** pa delavce z nižjo stopnjo strokovne usposobljenosti ter kvalificirane (KV), polkvalificirane (PKV) in nekvalificirane (NKV) delavce.

1.5.4. Tranzicija

Milanović (Milanović, 1998) pojem **tranzicije** poenostavljeno definira kot odstranitev pravnih omejitev privatnega sektorja. Tranzicijo v širšem smislu bi lahko opredelili kot proces prehoda iz socialističnega v tržno gospodarstvo, ki s seboj prinaša radikalne socialne spremembe. Ta proces med drugim vključuje odpravo administrativne regulacije trga, vzpostavitev podjetniškega sektorja, gradnjo novih institucij, privatizacijo,... Cilj tranzicije pa je usposobiti državo za učinkovito funkcioniranje v spremenjenem mednarodnem okolju.

2. TEORIJA MEDNARODNEGA TRGOVANJA

Osnovna predpostavka teorije svobodne trgovine je, da je vsaka država bolj učinkovita, če proizvaja le blago, ki ga je bolj sposobna proizvajati - na podlagi svoje zaloge človeških virov, naravnega in fizičnega kapitala – kot pa njeni trgovinski partnerji. Do tega pride zaradi koristi iz specializacije proizvodnje. **Ricardova teorija primerjalnih prednosti** predlaga, naj se vsaka država osredotoči na proizvodnjo blaga z najnižjim relativnim (in ne absolutnim, kot pravi Smith) stroškom proizvodnje. V Ricardovi formulaciji je delo edini produkcijski faktor (Arbache, 2001: 4).

"Heckscher-Ohlinov (HO) teorem iz leta 1919 razširja Ricardov model na dva produkcijska faktorja, kapital in delo. Model pravi, da ima država primerjalno prednost v proizvodnji blaga, kjer se intenzivno rabi njen relativno obilnejši produkcijski faktor, ker je ta faktor relativno cenejši od drugega, relativno redkejšega faktorja" (Arbache, 2001: 4).

Država bo torej izvažala tisto blago, v proizvodnji katerega bolj intenzivno uporablja obilnejši produkcijski faktor in uvažala tisto blago, v proizvodnji katerega intenzivno uporablja svoj redkejši produkcijski faktor. Na primer, Kitajska je bogato obdarjena z delom (prebivalstvo), zato ima primerjalno prednost v proizvodih, katerih proizvodnja vključuje relativno večji delež inputa dela (hrana, oblačila,...). Kanada pa je bogato obdarjena s kapitalom, tako da ima primerjalno prednost v proizvodih, katerih proizvodnja vključuje relativno večji delež inputa kapitala (računalniki, letala,...).

"Stolper-Samuelsonov (SS) teorem"⁶, ki izhaja iz HO-teorema, pa velja za prvo teoretično formulacijo razlage učinkov proste trgovine na distribucijo dohodkov med produkcijskimi faktorji" (Arbache, 2001:5). "Splošna različica tega teorema pravi, da protekcionizem zviša realno plačo redkejšega produkcijskega faktorja ter zniža realno plačo obilnejšega produkcijskega faktorja. Prosta trgovina (kot pravi restriktivna različica SS-teorema) pa prinaša ravno obratne rezultate: realna plača redkega produkcijskega faktorja pade, realna plača obilnega produkcijskega faktorja pa se poveča" (Slaughter, 1998: 2,3). Pod

⁶ "Stolper in Samuelson predstavljata ta teorem specifično v pogojih premika majhne, HOS ekonomije iz avtarkije k svobodni trgovini" (Greenaway in Nelson, 2001: 4).

predpostavko, da je pri nas usposobljeno delo redkejši, neusposobljeno delo pa obilnejši produkcijski faktor, bi konkretno za Slovenijo to pomenilo, da bo z vzpostavitvijo oziroma z rastjo proste trgovine prišlo do znižanja realne plače usposobljenega dela in do zvišanja realne plače neusposobljenega dela.

"Teorem o izenačevanju faktorskih cen razširja analizo SS-teorema s tezo, da – pod določenimi predpostavkami – prosta mednarodna trgovina izenačuje absolutni donos produkcijskih faktorjev med državami. Iz tega sledi, da realna plača v razvitih in razvijajočih se državah teži h konvergenci k srednji točki, kar znižuje plače delavcev v razvitih državah in viša plače v razvijajočih se državah" (Arbache, 2001: 6). Glede na ta teorem bi se morale plače v Sloveniji postopoma zviševati do ravnotežne ravni plač, ki je manjša od sedanje ravni plač v razvitih državah, saj se tam plače - nasprotno kot pri nas - po napovedih teorema znižujejo.

Glavne predpostavke 2×2 Heckscher-Ohlin-Samuelsonovega (HOS) modela so:

(1) *Vedenjske / institucionalne predpostavke:*

- *Racionalno vedenje gospodinjstev in podjetij.*
- *Popolni, popolno konkurenčni trgi.*
- *Dve državi.*
- *Uravnotežena trgovina.*

(2) *Obe državi imata identične okuse.*

(3) *Vsaka država je obdarjena s fiksnimi količinami dveh produkcijskih faktorjev.*

- *Faktorji so uniformne kvalitete.*
- *Faktorji so popolnoma mobilni med sektorji.*
- *Faktorji so popolnoma nemobilni med državama.*

(4) *Dve vrsti blaga.*

- *Obe državi si delita enake tehnološke možnosti.*
- *Vsako blago potrebuje striktno pozitivne inpute obeh faktorjev (L in H), da se ga proizvede v pozitivnih količinah.*
- *Te produkcijske funkcije so linearno homogene, dvakrat diferencirane in strogo konkavne.*

(5) *Faktorska intenzivnost: Pri vseh relevantnih faktorskih cenah je eno od obeh vrst blaga vedno intenzivno v človeškem kapitalu relativno na drugo blago.*

(6) *Obdarjenost s faktorji: ena izmed držav je relativno bolj bogato obdarjena s človeškim kapitalom kot druga.*

(7) *Mednarodna trgovina z blagom je brezplačna (Gaston in Nelson, 1997: 3,4).*

Izhajajoč iz teoretične strukture HO, Rybczynski (1955) preučuje učinke povečanja ponudbe enega izmed produkcijskih faktorjev (PF) ob konstantni ponudbi drugega PF. Pokaže, da povečanje ponudbe faktorja rezultira v absolutnem povečanju proizvodnje blaga, ki intenzivno rabi ta faktor, in v absolutnem upadu produkcije drugega blaga. Rezultat je poslabšanje "terms of trade" med blagoma z znižanjem cene blaga, ki rabi zdaj obilnejši produkcijski faktor. Teorem sklepa, da vstop razvijajočih se držav (npr. Kitajske in Indije) v mednarodno trgovino že brez sprememb v strukturi zaščite zadošča za povečanje absolutne ponudbe dela na mednarodnem trgu in s tem vpliva na njegove donose (Arbache, 2001: 6).

"Novejša literatura o trgovini in distribuciji dohodkov zgornjo analizo izpopolnjuje z uporabo kapitala, usposobljenega in neusposobljenega dela kot relevantnih PF. Teoretična podlaga za to je predpostavka o komplementarnosti kapitala in usposobljenega dela. Vedno se predpostavlja, da imajo razvite države obilo usposobljenega, nerazvite pa neusposobljenega dela" (Arbache, 2001: 7). Predpostavka, da je kapital mednarodno mobilan, pomeni, da se države med seboj razlikujejo predvsem glede na usposobljenost njihovih delavcev.

Številne restriktivne predpostavke, potrebne za SS-teorem in za teorem o izenačevanju faktorskih cen, so očitno nerealistične, kot meni tudi Samuelson, še zlasti tiste, ki zadevajo homogenost blaga, faktorjev in produkcijskih funkcij med gospodarstvi, ter zelo omejujejo praktično uporabnost teh teoremov. V praksi ni verjetno, da bi bili npr. pogoji za polno izenačevanje faktorskih cen povsem izpolnjeni. Zato tudi ni nujno, da se predikcije teoremov uresničijo takoj, ampak jih lahko interpretiramo kot dolgoročne trende (Arbache, 2001: 8).

TABELA 2.1: Predikcije standardne teorije mednarodne trgovine o distribuciji plač

<u>Razvite države</u>	<u>Nerazvite države</u>
<p>Odprtje vpliva na cene faktorjev skozi spremembo relativnih cen blaga. Odprtost v razvitih državah spodbudi znižanje relativnih cen produktov, intenzivnih v neusposobljenem delu in poveča relativne cene produktov, intenzivnih v usposobljenem delu. Iz tega sledi, da bi se morala relativna plača usposobljenega dela povečati, neusposobljenega dela pa zmanjšati.</p>	<p>Odprtje vpliva na cene faktorjev skozi spremembo relativnih cen blaga. Odprtost v nerazvitih državah spodbudi znižanje relativnih cen produktov, intenzivnih v usposobljenem delu in poveča relativne cene produktov, intenzivnih v neusposobljenem delu. Iz tega sledi, da bi se morala relativna plača usposobljenega dela zmanjšati, neusposobljenega dela pa povečati.</p>
<p>Po liberalizaciji bo neusposobljeno delo utrpelo zmanjšanje relativne plače za več kot sorazmerno glede na znižanje cen blaga, intenzivnega v tem faktorju.</p>	<p>Po liberalizaciji bo usposobljeno delo utrpelo zmanjšanje relativne plače za več kot sorazmerno glede na znižanje cen blaga, intenzivnega v tem faktorju.</p>
<p>Konvergenca absolutnih cen PF med državami, ko se liberalizacija okrepi in so trgovinske ovire odpravljene, nepopolnosti tržnega mehanizma pa izginejo.</p>	<p>Konvergenca absolutnih cen PF med državami, ko se liberalizacija okrepi in so trgovinske ovire odpravljene, nepopolnosti tržnega mehanizma pa izginejo.</p>
<p>Neenakost v plačah se poveča.</p>	<p>Neenakost v plačah se zmanjša.</p>
<p>VIR: Arbache, 2001: 7, 8.</p>	

3. RAZISKAVE IN PRISTOPI K PREUČEVANJU VPLIVA MEDNARODNE TRGOVINE NA PLAČE

3.1. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO RAZVITE DRŽAVE

Intenzivno raziskovanje povezav med mednarodno trgovino in plačami se je začelo predvsem kot odgovor na povečevanje razkoraka med zaslužki usposobljenih in neusposobljenih delavcev v zgodnjih 70-ih letih v ZDA⁷.

Večina avtorjev uporablja enega izmed dveh glavnih pristopov: (1) "*Labour approach*" oz. pristop ekonomistov dela, ki temelji na spremembah v obsegu in v sestavi trgovine ali (2) "*Trade approach*" oz. pristop trgovinskih ekonomistov, ki temelji na splošni ravnotežni analizi (glej Slaughter, 1999, Haskel, 1999). Po Slaughterju (1999) se oba glavna pristopa razlikujeta predvsem po načinu oblikovanja krivulje nacionalnega povpraševanja po delu. S perspektive ekonomistov dela se ta krivulja povsod spušča navzdol, s perspektive trgovinskih ekonomistov pa ima tudi neskončno elastične segmente. Ta dva pristopa implicirata povsem različni strategiji empirične analize.

"V preteklosti opravljene študije (pretežno za ZDA) pa ne glede na uporabljeni pristop v glavnem zaključujejo, da trgovina ni bila glavni vzrok za povečano neenakost zaslužkov" (Freeman v Murtough et al, 1998: 8).

To poglavje prikazuje oba pristopa ter rezultate, ki sta jih producirala.

⁷ Avtorji so rastočo neenakost razlagali s premiki v relativnem povpraševanju po delu, v relativni ponudbi dela ali v institucijah na trgu dela. Običajni osumljenci so bili mednarodna trgovina, tehnološke spremembe, sestava celotnega povpraševanja, demografski trendi, imigracije, padajoče minimalne plače ter spremenjena vloga sindikatov (glej Slaughter, 1999: 5). Poleg nestrinjanja o temeljnih vzrokih za naraščajočo neenakost so se med avtorji pojavili tudi spori o tem, katera metodologija je boljša.

3.1.1. Pristop ekonomistov dela

Teoretična podlaga tega pristopa je preprost model relativne ponudbe in povpraševanja na trgu dela. Predpostavlja se, da obstaja en sam skupen proizvodni sektor. V to skupino uvrščamo študije, ki analizirajo vsebnost faktorjev ("*factor content studies*") ter input-output študije (glej Murtough et al, 1998: 8). Večina teh raziskav se nanaša na ZDA.

3.1.1.1. Študije vsebnosti faktorjev

Po tej metodi se najprej pogleda, kakšna je vsebnost produkcijskih faktorjev v izvoženem in v uvoženem blagu. Le-ta se potem doda domači ponudbi in tako se določi efektivna ponudba faktorjev. Ugotoviti je treba, v kolikšni meri sta spreminjajoča se uvoz in izvoz spremenila neto povpraševanje po delu. Ocenjeni neto vpliv na povpraševanje po vsakem tipu dela (usposobljeno, neusposobljeno) nam pomaga odgovoriti na vprašanje, kako trgovina vpliva na relativne plače (glej Murtough et al, 1998: 8).

Večina teh študij (na primeru ZDA) zaključuje, da je imela trgovina le majhen vpliv na povpraševanje po neusposobljenem delu. Na primer, Borjas, Freeman in Katz (1992), Sachs in Shatz (1994) ter Cooper (1994) vsi ugotavljajo, da je bil učinek trgovine na povpraševanje po neusposobljenem delu malenkosten, ker je le majhen delež vseh delavcev zaposlen v dejavnostih z uvozno-kompetitivnim ali izvoznim blagom. Večina študij vsebnosti faktorjev kaže, da je delež trgovine pri upadu povpraševanja po neusposobljenem delu manjši od 20 % (Freeman v Murtough et al, 1998: 8).

Wood trdi, da standardne analize vsebnosti faktorjev podcenjujejo učinek trgovine na neusposobljeno delo iz treh razlogov. Prvič, neusposobljeno delo se lahko bolj intenzivno rabi v domači zamenjavi uvoza kot pa v domači proizvodnji različnih proizvodov v istem sektorju. Drugič, delo lahko izgublja na račun povečanja produktivnosti v odgovor na uvozno tekmovanje. Tretjič, večina študij ignorira vpliv trgovine v storitvah na dohodke. Wood je izpeljal tem pomanjkljivostim prilagojeno analizo vsebnosti faktorjev za ZDA s podatki iz leta 1990. Ugotovil je, da je bila trgovina glavni krivec za zmanjšanje povpraševanja po neusposobljenem delu v ZDA. Vendar pa so Woodove prilagoditve kontraverzne, saj številni

ekonomisti menijo, da so njegove ocene vpliva trgovine na povpraševanje po neusposobljenem delu precenjene (Flanders in Wolf v Murtough et al, 1998: 9).

3.1.1.2. Input-output študije

Pri tej obsežnejši različici kvantitativnih pristopov se izračunajo spremembe v povpraševanju po različnih tipih dela, ki so povezane s spremembami v trgovini, domačem končnem povpraševanju, rabi vmesnih inputov ter produktivnostjo dela. Podlaga za te izračune so t.i. input-output tabele, ki jih objavlja večina gospodarstev. Te tabele dokumentirajo, kako so industrijski proizvodi uporabljeni kot inputi v drugih industrijah ter porabljeni v končnem povpraševanju in v izvozu. Poleg tega dokumentirajo tudi, kako so uvozi uporabljeni kot inputi in v domači končni potrošnji. S pomočjo teh podatkov se lahko izračuna, kako so trgovina in drugi faktorji povezani s plačami ali z zaposlenostjo. Ta metoda je precej podobna analizi vsebnosti faktorjev, saj se tudi tu na podlagi količine uvoza in izvoza oceni neto vpliv trgovine na delo, ki je bilo uporabljeno v proizvodnji trgovanega blaga. V bistvu tudi študije vsebnosti faktorjev tipično uporabljajo input-output metode za oceno, koliko dela je vsebovanega v trgovanem blagu. Ključna razlika je, da input-output študije skušajo oceniti pomen trgovine in še drugih faktorjev za rabo dela. Poleg tega upoštevajo tako indirektne kot tudi direktne vplive na delo (Murtough et al, 1998: 9).

"Za primer OECD-držav je bilo izvedenih precej input-output študij, ki pa v glavnem ne razdeljujejo dela glede na stopnjo usposobljenosti (glej npr. OECD, 1992, de Laine, Lee in Woodbridge, 1997, Gregory in Greenhalgh, 1996). Rezultati teh študij tipično kažejo, da trgovina ni primarni vir sprememb v rabi dela skozi čas" (Murtough et al, 1998: 10).

3.1.1.3. Kritike pristopa ekonomistov dela

Ta pristop je bil podvržen številnim kritikam s strani trgovinskih ekonomistov; prvič, metoda faktorske vsebine smatra trgovinske tokove kot eksogene, čeprav so le-ti endogeni (Leamer, 1996); drugič, pomanjkanje koherentne teoretične podlage; in tretjič, metoda producira pristranske rezultate, kadar so plače rigidne (glej Pflüger, 2001: 4-6). Leamer npr. trdi:

"...zelo pomembno sporočilo tega (HO) modela je, da so cene trgovanega blaga glavne determinante plač. Še zlasti, obseg trgovine je popolnoma irelevanten, dejstvo, ki ga mnogi ekonomisti ne razumejo. Ni pomembno, ali uvoz iz držav z nizkimi plačami obsega manj kot 3% GDP-ja. Kar je važno, je to, da del delovne sile proizvajajo oblačila in tekmuje na globalnem trgu oblačil. Ta majhen delček delovne sile je povezan z vsemi ekvivalentnimi delavci v drugih "tradables" in "nontradables" prek arbitraže faktorskega trga – ko delavci izbirajo najboljše razpoložljivo delo..." (Leamer, 2001: 8).

Freeman (1995) navaja tri kritike kvantitativnih pristopov. Prvič, metoda ignorira kakršnokoli prilagajanje plač na uvozno konkurenco. Če podjetja znižajo plače zaradi uvozne konkurence, potem je obseg uvoza manjši kot sicer, tako da lahko pride do podcenjevanja vpliva trgovine na distribucijo zaslužkov. Drugič, ne upošteva se možnost, da bi bilo uvoženo blago dražje, če bi ga proizvajali doma. V tem pogledu lahko pride do precenjevanja učinkov trgovine na domače delavce. Tretjič, ni možno zaključiti, da ocenjeni neto učinek trgovine izhaja izključno iz nižjih trgovinskih ovir (Freeman v Murtough et al, 1998: 10).

3.1.2. Pristop trgovinskih ekonomistov

"Splošno ravnotežna metoda obravnava gospodarstvo kot niz medsebojno povezanih in soodvisnih trgov, kjer se skupaj določajo cene in nagrade faktorjev (vključno s plačami). V splošno ravnotežnih modelih trgovina vpliva na plače skozi učinek na cene proizvodov domačih proizvajalcev, ne glede na obseg trgovine. Plače torej niso odvisne od ponudbe dela neodvisno od cen proizvodov" (Murtough et al, 1998: 11).

Trgovinski ekonomisti predpostavljajo, da obstaja več sektorjev, ki se med seboj razlikujejo glede na faktorsko intenzivnost. V modelu z enim sektorjem lahko ekonomija absorbira dodatno ponudbo dela le skozi spremembe v plačah. V večsektorskem modelu pa se lahko poleg plač spremenijo tudi sektorski outputi. Kombinacija večje proizvodnje v sektorju, ki intenzivno rabi usposobljeno delo in manjše proizvodnje v sektorju, ki intenzivno rabi neusposobljeno delo, lahko potencialno absorbira povečanje ponudbe usposobljenih delavcev (Slaughter, 1999: 8,9).

"Večina trgovinskih ekonomistov izhaja iz Heckscher-Ohlinovega modela. Za izpeljavo osnovne HO-sheme povpraševanja sta ključni še dve predpostavki: da so faktorji popolnoma mobilni med sektorji ter da je država majhna in odprta oz. da svobodno trguje s preostalim svetom, kjer so cene eksogeno določene" (Slaughter, 1999: 9).

V okvir trgovinskega pristopa se uvrščajo študije cen proizvodov ter izračunljivi splošno ravnotežni modeli.

3.1.2.1. Študije cen proizvodov

"Splošni ravnotežni okvir predvideva, da bo trgovina znižala relativno plačo neusposobljenih delavcev, kadar pride do znižanja relativne cene blaga, intenzivnega v neusposobljenem delu. Povečana uvozna konkurenca v blagu, intenzivnem v manj usposobljenem delu, bi dejansko lahko znižala domače cene takega blaga relativno na cene preostalega blaga. "Product price studies" preverjajo, ali se je takšna sprememba v relativnih cenah v resnici pojavila" (Murtough et al, 1998: 12).

Na primeru ZDA so cenovne učinke trgovine preučevali Baldwin in Cain (1997), Bhagwati (1991), Deardoff in Haikura (1994), Feenstra in Hanson (1995, 1997), Harrigan in Balaban (1997), Krueger (1997), Lawrence in Slaughter (1993), Leamer (1996), Sachs in Shatz (1994). Rezultati teh študij so precej mešani. Leamer (1996) ter Baldwin in Cain (1997) so ugotovili, da so ameriške relativne cene proizvodov v sektorjih, intenzivnih v neusposobljenem delu, v 70-ih letih padle, a ti dve študiji ter Lawrence in Slaughter (1993) in Bhagwati (1991) niso našli jasnega trenda v relativnih cenah tekom 80-ih let (glej Slaughter, 1999: 8-12).

Sachs in Shatz (1994) sta ugotovila, da je mednarodna trgovina v 80-ih letih prispevala k neenakosti v plačah v ZDA, vendar pa sta iz analize izločila računalniško industrijo, ker naj bi bili podatki za to industrijo "izredno nezanesljivi". Feenstra in Hanson (1995) prihajata do podobnih zaključkov za 80-ta leta, domače cene so v tem obdobju v ZDA, na Japonskem in v

Nemčiji naraščale bolj kot uvozne cene, kar potrjuje, da je "outsourcing"⁸ vplival na povečanje neenakosti v teh državah. Krueger (1997) se osredotoča na 90-ta leta ter zaključuje, da je bila v tem obdobju rast cen v "manj usposobljenih industrijah" počasnejša (Slaughter, 1998: 9-18).

Freeman (1995) navaja tri glavne probleme teh tehnik. Prvič, lahko pride do problemov pri merjenju. Npr., podatki o uvoznih cenah navadno obstajajo le za omejeno vrsto industrij in le redko so upoštevane prilagoditve zaradi sprememb v kvaliteti proizvodov skozi čas. Drugič, vprašljiva je metoda določitve intenzivnosti sektorjev glede na usposobljenost: le-ta se navadno določi na podlagi deleža proizvodnih delavcev v sektorju. Tretjič, sprememb v cenah proizvodov ni mogoče pripisati izključno trgovini: npr., povečana produktivnost bi prav tako lahko vplivala na znižanje cen (Freeman v Murtough et al, 1998: 13).

3.1.2.2. Izračunljivi modeli splošnega ravnotežja

Z oblikovanjem input-output okvira, ki vključuje tudi ocene odzivov potrošnikov in proizvajalcev na spremembe v spodbudah, se lahko presežejo nekatere slabosti input-output študij. S pomočjo "computable general equilibrium" (CGE) modela je moč simulirati učinke trgovine na različne tipe dela. Toda kot vsi modeli imajo tudi CGE modeli svoje pomanjkljivosti. Npr., podatki o posameznih industrijah so navadno preskopi za analizo industrij, ki so intenzivne uporabnice manj usposobljenega dela, in specifikacija trgov dela je pogosto nepopolna (Murtough et al, 1998: 14).

"Tyers in Yang (1996) sta npr. izvedla globalno splošno ravnotežno analizo na podlagi GTAP modela ter ugotovila, da je direkten učinek trgovine na disperzijo plač relativno majhen. Tudi Francois (1996) prihaja do podobnih zaključkov" (Murtough et al, 1998: 14-15).

⁸ "Outsourcing pomeni, da za neko podjetje določeno delo opravi drugo podjetje ali osebe, ki niso izvorno zaposlene v tem podjetju. O. vsebuje nakup proizvoda ali procesa od zunanjega dobavitelja, namesto da bi ga podjetje proizvedlo samo" (<http://www.commerce-database.com/outsourcing.htm>). "O. je sporazum med nekim podjetjem in tretjo stranko o trajnem vodenju aktivnosti, ki se nanašajo na poslovne funkcije (človeški viri, marketing, plače, zaračunavanje), infrastrukturo (informacijski sistemi, varnostni sistemi, telekomunikacijske mreže) in/ali na operativne procese (dobava surovin, industrijska proizvodnja, upravljanje telekomunikacijske mreže)" (<http://www.connexim.ca/en/outsourcing/definition/>).

3.2. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO MANJ RAZVITE DRŽAVE

Raziskave, ki obravnavajo manj razvite države, se med seboj precej razlikujejo tako glede na uporabljeni pristop kot tudi glede na predmet obravnave, ki je navadno širše zastavljen kot pri razvitih državah (preučevanje liberalizacije in revščine, celotne dohodkovne neenakosti,...).

Številne študije, ki obravnavajo vpliv trgovinske liberalizacije na plače v manj razvitih državah, so ugotovile, da je po trgovinski liberalizaciji prišlo do porasta in ne do zmanjšanja neenakosti v plačah. Vendar pa mnoge izmed teh študij niso uspeli izločiti vplivov netrgovinskih sil (npr. tehnološke spremembe, institucije na trgu dela,...), ki bi prav tako lahko vplivale na neenakost v zasluških.

Robbins (1996) raziskuje spremembe v plačah med različno usposobljenimi skupinami v devetih nerazvitih državah, od katerih jih je pet izvedlo trgovinsko liberalizacijo: Argentina (liberalizirala se je med leti 1972 in 1982 ter spet med leti 1989 in 1993), Čile (1975-1979), Kostarika (1987-1993), Mehika (1985-1988) in Urugvaj (druge štiri pa so Kolumbija, Malazija, Filipini in Tajvan). Robbins trdi, da v nobenem od teh primerov liberalizaciji ni sledilo upadanje donosov na usposobljenost. Robbins iz podatkov o plačah in ponudbi dela izpeljuje premike v relativnem povpraševanju po delu širom gospodarstva ter ugotavlja, da se je povpraševanje po delu po trgovinski liberalizaciji premaknilo proti bolj usposobljenim delavcem (in ne proč od njih) v vseh primerih, razen v Argentini. Te rezultate moramo interpretirati zelo pazljivo, saj je dejanska analiza dokaj nejasna. Robbins obravnava plače po liberalizaciji, vendar pa jih nikjer dejansko ne predstavi, da bi jih bralec lahko pregledal, in izračunani premiki povpraševanja po delu izhajajo iz okvira, ki predpostavlja en sam agregaten proizvodni sektor, kar je v popolnem nasprotju z večsektorskim HO-trgovinskim okvirom, na katerem Robbins eksplicitno zastavi svojo analizo (glej Robbins, 1996, in Slaughter, 2000: 2,3).

Wood (1997) primerja Robbinsove izsledke za Južno Ameriko z rezultati trgovinskih liberalizacij v Hong Kongu (50-ta leta), Singapuru (70-ta leta), Južni Koreji (60-ta leta) in Tajvanu (60-ta leta). Te Jugovzhodno-azijske dežele so po trgovinskih liberalizacijah

doživele upadanje premije na usposobljenost, razen Hong Konga, kjer se je neenakost povečala (glej Wood, 1997, in Slaughter, 2000:3).

V 90-ih letih so številne bivše komunistične države izvedle obširne tržne reforme, ki so vključevale tudi trgovinsko liberalizacijo. Tudi tu je reformam na splošno sledila povečana neenakost v plačah, ki pa so jo verjetno pretežno povzročile predvsem druge reforme (med drugim npr. odprava institucij na trgu dela, ki so zavirale razlike v plačah) in ne trgovinska liberalizacija. Brainerd (1998) poroča, da se je v Rusiji celotna neenakost v plačah med 1991 in 1994 podvojila in preseгла raven neenakosti v ZDA (Slaughter, 2000: 4).

3.3. RAZISKAVE, KI OBRAVNAVAJO SLOVENIJO

Za Slovenijo sicer nisem zasledila nobene konkretne študije, ki bi preučevala vpliv mednarodne trgovine na plače, zato bom omenila le nekatera izmed del, ki se vsaj dotikajo naše teme.

Oražem in Vodopivec (1995) sta preučevala spremembo strukture dohodkov med tranzicijo. Ugotovila sta, da se je v obdobju od 1987 do 1991 neenakost v plačah v Sloveniji močno povečala; v tem obdobju so se dramatično povečali tako donosi na izobrazbo kot tudi donosi na izkušnje. Vodopivec (1996) ugotavlja, da so med leti 1987 in 1991 univerzitetno izobraženi delavci pridobili 23% v primerjavi z delavci, ki so imeli dokončano manj kot osnovno šolo, tisti z dvoletno višjo šolo pa 16%. Najmanj so v primerjavi z najmanj izobraženimi pridobili delavci s poklicno šolo. Distribucija dohodkov je postala bolj neenakomerna in razkorak med najrevnejšimi in najbogatejšimi se je povečal. Porast donosa na človeški kapital Vodopivec pojasnjuje s premiki relativnega povpraševanja po delu k bolj izobraženim delavcem, hkrati pa naj bi manj usposobljeni delavci utrpeli tudi industrijsko-specifične šoke. Neenakost v plačah se je povečala med skupinami različno usposobljenih delavcev ter znotraj teh skupin, znotraj skupin z identičnimi industrijskimi karakteristikami in z identičnimi karakteristikami človeškega kapitala ter med podjetji znotraj istih industrijskih panog (glej Vodopivec, 1996: 114-117).

"Iz raziskave Inštituta za ekonomska raziskovanja o dohodkovni neenakosti (Stanovnik, 2000) je razvidno, da je v desetletnem obdobju od 1983 do 1993 prišlo do precej izrazitega povečanja dohodkovne neenakosti, da pa se je v naslednjem petletnem obdobju od 1994 do 1999 ta neenakost pričela zmanjševati (glej tabelo 3.1)" (Stanovnik v Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom o uresničevanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti, 29.3.2002: 14).

Iz tabele 3.1 je razvidno, da so se v obdobju od 1997 do 1999 povečali dohodki v najnižjih in srednjih razredih ter zmanjšali dohodki v najvišjih razredih.

TABELA 3.1: Dohodki po dohodkovnih decilih⁹ (v %)			
Dohodkovni decil	1993	1997-1999	razlika
1	3.4	3.6	0.2
2	5.5	5.8	0.3
3	6.5	6.5	0.0
4	7.7	8.1	0.4
5	8.8	9.6	0.8
6	9.2	10.2	1.0
7	10.4	11.3	0.9
8	12.2	12.1	-0.1
9	14.9	13.6	-1.3
10	21.4	19.3	-2.1

VIR: Stanovnik, Stropnik, 2002: 45.

Tabela 3.2 predstavlja še en dokaz, da je dohodkovna neenakost med 1997 in 1999 dejansko res padla: to drži ne glede na to, katera mera se uporabi. Hkrati je jasno, da je bila

⁹ Decil predstavlja desetino gospodinjstev, razvrščenih po prihodkih od najmanjšega do največjega. Prvi decil je prva desetina gospodinjstev (10% gospodinjstev z najnižjim dohodkom). Zadnji decil je desetina gospodinjstev z najvišjim dohodkom.

porazdelitev dohodkov enakomernejša po socialnih transferih kot pa pred njimi. Socialni transferi so izredno pomembni še zlasti za osebe v nižjih dohodkovnih skupinah, katerim le-ti pogosto predstavljajo edini vir dohodkov.

TABELA 3.2: Mere dohodkovne neenakosti, 1993 in 1997-1999 (v %)

Mere dohodkovne neenakosti	1993	1997-1999
Ginijev koeficient ¹⁰	0.2696	0.2356
Ginijev koeficient (brez socialnih transferov)	0.2915	0.2568
Razmerje 90/10 ¹¹	3.38	3.22
Razmerje 90/10 (brez socialnih transferov)	3.92	3.83
Razmerje 75/25 ¹²	1.83	1.77
Razmerje 75/25 (brez socialnih transferov)	1.94	1.89

VIR: Stanovnik, Stropnik, 2002: 48.

Podatki SURS-a kažejo, da se dohodkovna neenakost v Sloveniji v zadnjih nekaj letih ni povečevala. Razmerje kvintilnih razredov 80/20 je leta 1996 znašalo 3.6, leta 1997 3.7, v letih 1998, 1999 in 2000 pa 3.6 (glej Prva statistična objava, 16.9.2003: 1).

¹⁰ Vrednost Ginijevega koeficienta 0 pomeni popolno enakost v porazdelitvi plač, vrednost 1 pa popolno neenakost. Bliže je povprečna bruto plača bruto plači mediane, enakomernejša je distribucija.

¹¹ "Razmerje 90/10 (tudi decilno razmerje) pomeni razmerje med dohodkom proučevane enote desete in proučevane enote prve decilne skupine, pri čemer deveti decil predstavlja velikost ekvivalentnega dohodka tiste enote, od katere ima 10% proučevanih enot nižji ekvivalentni dohodek. Meri pa ekstreme porazdelitve dohodkov" (Stanovnik, 2001: 15).

¹² Razmerje 75/25 meri dohodkovno neenakost gospodinjstev, ki se nahajajo bolj v sredini distribucije dohodkov.

"Po podatkih UMAR-a se je Ginijev koeficient (merjen na osnovi dohodkov) od leta 1983 do leta 1993 povečal iz 0.234 na 0.272, leta 1998 pa se je spet zmanjšal na 0.242" (UMAR v Rončevič, 2001: 5).

UMAR je na podlagi podatkov SURS-a pripravil kazalce o neenakosti v plačah za obdobje od 1996 do 2001. Iz spodnje tabele je razvidno, da "je po letu 1999 prišlo do povečevanja že tako velikega razmerja med bruto plačo mediane in bruto plačo devetega decilnega razreda, kar pomeni, da se porazdelitev poslabšuje v zgornjem delu. To ugotovitev potrjujeta tudi Ginijev koeficient in razmerje med povprečno bruto plačo in mediano bruto plače" (Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija, 2002/2003: 19, 20).

Kot kaže tabela 3.3, se je leta 2000 porazdelitev zaposlenih glede na višino bruto plače v Sloveniji poslabšala v zgornjem delu (povečan odmik med devetim decilom in mediano), leta 2001 pa je prišlo do poslabšanja v spodnjem delu porazdelitve (povečan odmik med mediano in prvim decilom). Iz tega sledi, da se najnižje plače relativno znižujejo.

TABELA 3.3: Kazalci neenakosti za porazdelitev zaposlenih glede na višino bruto plače v Sloveniji v obdobju 1996-2001 (v %)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001
9.decil/1.decil	3,36	3,39	3,34	3,39	3,46	3,51
Mediane/1.decil	1,67	1,69	1,68	1,70	1,70	1,72
9.decil/mediano	2,01	2,00	1,98	1,99	2,04	2,04
Ginijev koeficient	0,278	0,289	0,287	0,293	0,295	0,299
Povprečna bruto plača/mediana×100	120,4	120,2	119,9	121,4	122,0	122,7

VIR: Poročilo o človekovem razvoju, Slovenija, 2002/2003: 20.

Bayar in drugi (2003) so s pomočjo dinamičnega večsektorskega izračunljivega splošnega ravnotežnega modela slovenskega gospodarstva (SloMod) skušali predvideti, kakšni bodo učinki nadaljnje liberalizacije trgovinskih in finančnih tokov med Slovenijo in EU po

vključitvi Slovenije v EU. V okviru predikcije makroekonomskih učinkov slovenske liberalizacije Bayar in drugi napovedujejo, da se bo razkorak med plačami usposobljenih in neusposobljenih delavcev v Sloveniji postopoma zmanjševal (glej Bayar et al, 2003: 22).

Med leti 1994 in 2000 se je število prejemnikov pokojnin in drugih dajatev povečalo za okrog 7%, število prejemnikov denarnega nadomestila za brezposelnost se je znižalo, povečal pa se je povprečni čas prejemanja le-tega. Od leta 1993 do leta 2000 se je močno znižalo število prejemnikov denarne pomoči za brezposelnost ter povprečni čas prejemanja pomoči (glej Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom o uresničevanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti, 4.april 2002: 6).

Iz teh raziskav lahko strnemo, da se je dohodkovna neenakost v Sloveniji nedvomno dramatično povečevala vse od leta 1983 pa do leta 1993. Po tem obdobju pa se je stanje umirilo in neenakost je med 1997 in 1999 precej padla. Manjše razlike med rezultati Inštituta za ekonomska raziskovanja in SURS-a najverjetneje izhajajo iz različnih uporabljenih metodologij. Tudi najnovejši podatki kažejo, da se neenakost porazdelitve dohodkov v Sloveniji ne povečuje (glej Nacionalni akcijski program zaposlovanja, 2004: 6).

Kljub tem precej optimističnim trendom pa vse le ni tako lepo, kot se zdi na prvi pogled, saj se je neenakost v plačah – ki največ doprinese k celotni dohodkovni neenakosti - med 1999 in 2001 očitno začela povečevati.

Kot namigujejo številni avtorji, je bilo dramatično povečevanje dohodkovne neenakosti vse do leta 1993 predvsem posledica prehoda Slovenije od tržno-planskega k tržnemu sistemu gospodarstva. Restrukturiranje gospodarstva ter realokacija virov k bolj učinkovitim podjetjem sta zahtevala svoje stroške: ogromno ljudi je izgubilo službo, razlike v dohodkih na trgu pa so se močno povečale. K temu sta svoje prispevala tudi denacionalizacija in privatizacija, ki sta še bolj spremenili lastniško sestavo družbe. Ko se je turbulentni tranzicijski proces umiril, se je ustavilo tudi povečevanje dohodkovne neenakosti. K ublažitvi le-te so precej doprinesli tudi ukrepi države na področju socialne politike, kot so uvedba nadomestil za brezposelnost ter socialnih transferov.

4. CENE IN PLAČE: TEORIJA IN PRAKSA

V prejšnjih dveh poglavjih sem predstavila širši teoretični okvir, ki predstavlja podlago za preostanek analize. Kot smo videli, imata tako pristop ekonomistov dela kot tudi pristop trgovinskih ekonomistov svoje zagrizene privržence in ostre kritike. Za našo analizo je najpomembnejša razlika med obema pristopoma različen pogled na kanal, prek katerega naj bi mednarodna trgovina vplivala na plače: pri ekonomistih dela so to volumni trgovine, pri trgovinskih ekonomistih pa cene izdelkov, s katerimi se trguje. Vsak izmed teh dveh pristopov je uporaben v določenem kontekstu in vsak ima svoje pomanjkljivosti. Morda največja pomanjkljivost pristopa delovnih ekonomistov je pomanjkljiva navezava na nek teoretični model. Tu je vsekakor v prednosti trgovinski pristop, ki temelji na dobro izpeljanem HOS-teoremu mednarodne menjave. Glavni problem trgovinskega pristopa pa je bolj empirične narave in zadeva razpoložljivost in točnost podatkov.

Po preučitvi obeh pristopov sem se odločila, da bom pri preverjanju hipotez uporabila metodologijo študij cen proizvodov trgovinskih ekonomistov. Glavni razlog za to odločitev je že omenjena boljša teoretična utemeljenost trgovinskega pristopa. Menim namreč, da je za dobro analizo nekega problema nujna neka koherentna teoretična podlaga, kot jo na primer ponuja HOS-okvir. Hkrati pa se zavedam, da je teorija samo pripomoček, ki sicer olajša samo analizo, nikakor pa ne more 100% natančno opisati realnosti.

Kot predlaga metodologija študij cen proizvodov me bo torej zanimalo vprašanje, ali so se v Sloveniji po trgovinski liberalizaciji relativno bolj znižale cene proizvodov, intenzivnih v usposobljenem delu, kot pa cene proizvodov, intenzivnih v neusposobljenem delu, in posledično tudi, ali so se s tem relativno bolj znižale plače usposobljenega dela kot pa plače neusposobljenega dela. Pri tem se bom – tako kot večina drugih študij cen proizvodov - osredotočila samo na proizvodjalne dejavnosti, saj so bile le-te dejansko najbolj podvržene zniževanju carin in uvozni konkurenci.

4.1. TEORETIČNA POVEZAVA MED CENAMI IN PLAČAMI

Naše glavno teoretično orodje bo *Stolper-Samuelsonov teorem* v neoklasičnem HO-okviru, ki vzpostavlja povezavo med relativnimi cenami (p) in relativnimi plačami (w): *Spremembe v trgovinski politiki vplivajo na plače (w) skozi spremembe v relativnih cenah blaga (p).* Teorem napoveduje, da bo prosta trgovina povečala nagrado državnega obilnega produkcijskega faktorja ter zmanjšala nagrado njenega redkejšega produkcijskega faktorja. Za potrebe empiričnega dela naloge se bomo sklicevali na *korelacijsko verzijo SS-teorema* (Slaughter, 1998), ki pravi: *Za vsak vektor sprememb cen blaga bo njegov spremljajoči vektor sprememb cen faktorjev pozitivno koreliran s povprečnimi spremembami cen blaga, ponderiranimi z intenzivnostjo faktorjev.*

Empirični del naloge temelji na proizvodni strani Heckscher-Ohlinove teorije za eno samo državo. Proizvodna stran HO modela predpostavlja gospodarstvo s sektorji, ki imajo različne faktorske intenzivnosti (ob istih relativnih cenah faktorjev) in s faktorji, ki so popolnoma mobilni med sektorji¹³. Na trgih blaga in faktorjev obstaja popolna konkurenca, kar implicira obstoj t.i. "zero profit conditions", ki izenačujejo cene s povprečnimi stroški; to pomeni, da se faktorske cene prilagajajo na kakršnekoli šoke na agregatno relativno povpraševanje po delu, da bi znova vzpostavile ničelne dobičke v vseh sektorjih (Haskel in Slaughter, 2000: 2, 3).

Za preprosto ponazoritev delovanja tega mehanizma si lahko pogledamo primer gospodarstva z dvema sektorjema (sektor zdravil, ki intenzivno rabi usposobljeno delo in sektor pohištva, ki intenzivno rabi neusposobljeno delo) in z dvema vrstama produkcijskih faktorjev (usposobljeno in neusposobljeno delo). Recimo, da se poveča relativna cena zdravil (p_z/p_p). Kot odgovor na novo relativno ceno se poveča proizvodnja zdravil. Ob začetnih relativnih cenah faktorjev (w_z/w_p) to povzroči presežno povpraševanje po usposobljenem delu in presežno ponudbo neusposobljenega dela. Ta gibanja vodijo do pritiska na povečanje plače usposobljenega dela in na zmanjšanje plače neusposobljenega dela. Relativna plača

¹³ To pomeni, da naš okvir ne implicira številnih rezultatov HO trgovinske teorije, kot je npr. izenačevanje faktorskih cen. Ti rezultati zahtevajo dodatne meddržavne predpostavke kot so identične proizvodne tehnologije ter zadosti podobni okusi, ki jih naša analiza ne predpostavlja (glej Haskel in Slaughter, 2000: 2, 3).

usposobljenih delavcev se zviša in oba sektorja zamenjujeta usposobljeno delo za neusposobljeno delo.

Če se poveča relativna cena blaga, intenzivnega v usposobljenem delu, temu sledi rast relativne plače usposobljenih delavcev širom celotnega gospodarstva, ki traja toliko časa, dokler niso ponovno vzpostavljeni ničelni dobički v vseh sektorjih. Ti "zero-profit conditions" implicirajo sistematični odnos med celotnim nizom cen proizvodov, s katerimi se soočajo domači proizvajalci, in med celotnim nizom cen faktorjev, ki jih plačujejo ti proizvajalci. Analitično lahko celotni niz teh pogojev ničelnega profita za neko ekonomijo zapišemo takole:

$$(1) \quad P = A \times W,$$

kjer je P ($N \times 1$) vektor N domačih cen proizvodov, W je ($M \times 1$) vektor M domačih cen faktorjev, A pa je ($N \times M$) tehnološka matrika (ki je odvisna od tehnologije in včasih tudi od W), katere a_{ij} -ti element nam pove število enot faktorja i , potrebnih za proizvodnjo ene enote proizvoda j . Vsaka vrstica v enačbi (1) ustreza enemu izmed N proizvodov. V besedah ta enačba pravi, da za vsak proizvod velja, da je cena enaka povprečnim stroškom. Faktorske cene niso indeksirane po sektorjih: s predpostavko popolne medsektorske mobilnosti faktorjev ima vsak faktor le eno nacionalno ceno (Slaughter, 1998: 3,4).

Ob konstantni tehnologiji lahko enačbo (1) ponovno zapišemo v obliki odstotnih sprememb za (zadosti majhne) spremembe. Tako dobimo sledečo enačbo:

$$(2) \quad P^* = A^* \times W^*,$$

kjer je P^ ($N \times 1$) vektor N -domačih sprememb cen proizvodov, W^* je ($M \times 1$) vektor M domačih sprememb faktorskih cen, A^* pa je začetna matrika stroškovnih deležev, katere a^*_{ij} -ti element nam pove, kakšen je delež faktorja i v povprečnih stroških, ki nastanejo pri proizvodnji ene enote proizvoda j ¹⁴. Enačba (2) opisuje, da spremembe v cenah proizvodov, s katerimi se soočajo domača podjetja, generirajo spremembe v domačih faktorskih cenah, ki*

¹⁴ Prehod iz enačbe (1) k enačbi (2) temelji na dejstvu, da minimizacija stroškov implicira, da je $dA \times W = 0$. To pomeni, da kakršnekoli majhne spremembe v rabi faktorjev ne smejo spremeniti stroškov, če so bili le-ti na začetku minimizirani.

jih plačujejo podjetja. To velja ne glede na to, ali do sprememb cen proizvodov pride zaradi mednarodne trgovina ali zaradi kake druge sile. Empirična implikacija tega dejstva je, da je treba najti način, kako določiti, kakšen del opaženih sprememb cen proizvodov lahko pripišemo mednarodni trgovini (Slaughter, 1998: 4).

Uporaba korelacijske verzije SS-teorema predpostavlja, da bomo za vsako dano spremembo v cenah proizvodov in cenah faktorjev, konsistentno z enačbo (2), skušali demonstrirati naslednje dejstvo:

$$(3) \text{ Cor}(P^*, A^* \times W^*) < 0$$

"Verjetno največji problem večine t.i. "product-price studies" je, da ignorirajo potencialne determinante sprememb v sektorskih cenah. Odkritje sprememb relativnih cen v sektorjih različne intenzivnosti je sicer nujno za vzpostavitev trgovinskega učinka, delujočega skozi cene, ni pa zadostno za vzpostavitev trgovinskega učinka v svetu, kjer na relativne cene vplivajo številne sile" (Freeman v Haskel in Slaughter, 2000: 1).

Treba je poudariti, da je frazo „da mednarodna trgovina povzroča“ treba jemati z rezervo; kot razpravljata Deardoff in Haikura (1994), je ta fraza lahko zavajajoča v tem smislu, da je mednarodna trgovina – to je tokovi blaga in storitev med državami – endogeni rezultat (med drugim) mednarodnih razlik v okusih, tehnologiji, obdarjenosti in ovirah trgovini. Na mednarodno trgovino in na cene proizvodov hkrati vplivajo različne stvari; trgovina ne povzroča sprememb cen proizvodov. Torej pripisovanje vzročnosti od mednarodne trgovine do domačih cen proizvodov zahteva nekoliko preciznejši jezik. Še zlasti, zahteva navezovanje na nek aspekt mednarodnega trgovinskega ravnotežja, ki se ga da z vso verjetnostjo obravnavati kot eksogenega domačim cenam proizvodov (Deardoff in Haikura v Slaughter, 1998: 4).

Domače cene proizvodov so odvisne tako od mednarodnih cen proizvodov kot tudi od kakršnihkoli trgovinskih ovir, ki so ukleščene med domačimi in mednarodnimi cenami. Če je država majhna, potem so mednarodne cene neodvisne od domačih trgovinskih ovir in od drugih parametrov. Da bi smiselno analizirali vprašanje, "če mednarodna trgovina spreminja cene proizvodov", je torej treba imeti zadosti podatkov o trgovinskih ovirah, okusih, tehnologiji in obdarjenosti. Brez teh podatkov se dejanskih sprememb cen ne da empirično

povezati s katerim od eksogenih vidikov mednarodne trgovine (glej Deardoff in Haikura v Slaughter, 1998: 5).

Vendar pa, kot pravita Haskel in Slaughter (2000), v primeru majhnih in odprtih držav ta problem izgine, saj je tu prav vsaka sprememba v cenah trgovanega blaga posledica sprememb v svetovnih trgovinskih pogojih.

4.2. IMPLIKACIJE TEORETIČNE POVEZAVE MED CENAMI IN PLAČAMI ZA SLOVENIJO

Predpostavljam, da ima Slovenija prosto trgovino s tujino, dva produkcijska faktorja (usposobljeno in neusposobljeno delo) ter več kot dva proizvoda. Sektorji gospodarstva se glede na faktorsko intenzivnost delijo na sektorje, intenzivne v usposobljenem delu in na sektorje, intenzivne v neusposobljenem delu. Slovenijo obravnavam kot majhno, "price-taking" gospodarstvo, ki se sooča z eksogeno, v tujini določenimi cenami proizvodov. Cene blaga na domačem trgu obravnavam kot mednarodne cene, katerih spremembe spodbuja mednarodna trgovina.

Predpostavka o majhnosti Slovenije implicira, da si lahko privoščimo tezo, da se vse spremembe v domačih cenah proizvodov da pojasniti s spremembami v mednarodni trgovini (kar pa ne velja za velike države). Ker vse spremembe cen izhajajo iz razvojev v tujini, tudi spremembe v slovenski tehnologiji ali v domačih trgovinskih ovirah ne vplivajo na cene proizvodov.

4.3. SLOVENIJA: DEJSTVA

4.3.1. Trgovinska liberalizacija

"Po drugi svetovni vojni je v Sloveniji (tedaj še v okviru bivše Jugoslavije) prevladal t.i. tržno-planski ekonomski sistem z navznoter usmerjeno, uvozno substitutivno razvojno strategijo in z močno zaščitenim domačim trgom" (Majcen, 2000: 3).

Uporaba zapletenega sistema različnih intervencij je vodila v težko razpoznavni sistem zaščitne politike, ki je sočasno povzročal še mnoge neugodne stranske učinke: izredno močno zapostavljanje kmetijstva in izvoznih dejavnosti, ustvarjanje ekonomskih rent in s tem v zvezi neracionalno porabo omejenih proizvodnih resursov, vzpostavljanje neustrezne gospodarske strukture in zmanjševanje prožnosti gospodarstva pri prilagajanju vplivom iz mednarodnega gospodarskega okolja. Nakopičene težave, ob hkratnih zunanjih pritiskih, so v ospredje vse bolj postavljale življenjsko nujnost spremembe dotedanje strategije (Majcen, 1996: 1).

Bivša Jugoslavija je na pot trgovinske liberalizacije sicer začela stopati že konec 80-ih let, vendar pa je komunistični sistem zaviral približevanje razvitim državam. Dejanska liberalizacija na vseh področjih se je v Sloveniji tako začela odvijati šele po osamosvojitvi in po odločitvi, da Slovenija želi biti sestavni del evropskih integracij. Bistveno se je zmanjšala do tedaj prevladujoča necenovna zunanjetrgovinska zaščita, ne da bi bila hkrati povečana sicer preglednejša in manj deformirajoča cenovna zunanjetrgovinska zaščita. Carinska zaščita je postala skupaj s še preostalimi drugimi uvoznimi dajatvami osnovna in edina pomembnejša oblika zunanjetrgovinske zaščite, ki pa je zaradi številnih oprostitev in znižanj relativno nizka (Majcen, 1996: 2).

"Prizadevanja Slovenije za integracijo v svetovno gospodarstvo se odražajo v njenem sodelovanju v številnih multilateralnih, regionalnih in bilateralnih trgovinskih iniciativah. Leta 1992 je Slovenija zaprosila za članstvo v GATT-u, kamor je bila sprejeta konec leta 1994 in je s tem postala tudi članica WTO" (Trade Policy Reviews: first Press Release, Secretariat and Government Summaries, 15.5.2002: 1).

Z uveljavljanjem nove carinske tarife in s podpisom sporazumov z EU, EFTA, CEFTA in z drugimi državami (Baltiške države, Izrael, Turčija, Hrvaška, Makedonija) se je pomen carinske zaščite še dodatno zelo zmanjšal. Primerjava stopenj učinkovite zaščite v letu 1993 z ocenami za leto 1986 nedvomno kaže, da je do poglobitnih sprememb (znižanja) v stopnjah zaščite prišlo še v okviru bivše Jugoslavije in v prvih letih po osamosvojitvi. Poglobitni šok zaradi odpiranja gospodarstva so podjetja, predvsem tista iz predelovalne industrije in rudarstva, že doživela – ocenjena stopnja učinkovite zaščite je namreč padla od 38% v letu 1986 na le 4% v letu 1993, v letu 2001 pa naj bi se spustila na 0,85% (Majcen, 1996: 2, 3).

"Analiza povprečnih stopenj pobranih uvoznih dajatev v letu 2001 kaže zelo nizke številke na celotni ravni (1,2%) kot tudi na ravni uvoza iz EU15 (0,7%), iz držav kandidatk (1,2%) in iz tretjih držav (2,5%)" (Bayar et al, 2003: 10).

"MFN-carinske stopnje¹⁵ so se v zadnjih letih zmanjšale, čeprav ne tako hitro kot preferencialne stopnje. Leta 2001 je preprosta povprečna uporabljena MFN-stopnja za industrijske proizvode v Sloveniji znašala 9,5%. Zaradi velikega števila preferencialnih sporazumov (15) se izključno MFN-stopnje uporabljajo le za 15% uvoza" (Trade Policy Reviews: first Press Release, Secretariat and Government Summaries, 15.5.2002: 3).

Po osamosvojitvi je Slovenija z Evropsko unijo (EU) podpisala Sporazum o gospodarskem sodelovanju (1993) in nato Evropski sporazum o pridružitvi (1996). Slednji je stopil v veljavo 1.2.1999, v vmesnem obdobju pa je medsebojna gospodarska vprašanja urejal Začasni sporazum o trgovini in zadevah v zvezi s trgovino, ki je stopil v veljavo s 1.1.1997. S tem datumom je Slovenija začela zniževati carinske stopnje na uvoz industrijskih izdelkov iz EU, medtem ko je EU sprostila večino uvoza industrijskih izdelkov iz Slovenije že v Sporazumu o gospodarskem sodelovanju (Trgovinska politika Slovenija – EU, 2003: 1).

¹⁵ Zakon o carinski tarifi predpisuje tri različne carinske stopnje: 1.)Konvencionalne – za uvoz blaga s poreklom iz držav, s katerimi je Slovenija sklenila pogodbo o uporabi klavzule največjih ugodnosti (MFN) ali iz držav, ki to klavzulo dejansko uporabljajo za blago slovenskega porekla, 2.)Preferencialne – za uvoz blaga s poreklom iz držav, s katerimi je Slovenija sklenila pogodbo o coni proste trgovine ali drugo mednarodno pogodbo, 3.)Avtonomne – za države, s katerimi niso dogovorjene konvencionalne ali preferencialne carinske stopnje (glej Zakon o carinski tarifi v Uradni list RS, 23.12.1995).

Trgovinski del Evropskega sporazuma o pridružitvi je identičen z Začasnim sporazumom o trgovini in zadevah v zvezi s trgovino in določa, da Slovenija in EU v prehodnem obdobju, ki traja največ šest let, vzpostavita območje proste trgovine in da s 1.1.1997 začneta z zniževanjem carinskih stopenj. Za različne vrste proizvodov veljajo različne sheme zniževanja carinskih stopenj in drugih omejitev. Pri industrijskih izdelkih so proizvodi glede na stopnjo občutljivosti za Slovenijo razvrščeni v tri liste, za katere je Slovenija po različnih shemah zniževala carinske dajatve. Za proizvode iz liste A, na kateri so najmanj občutljivi proizvodi, se je že leta 1997 uvedla takojšnja odprava vseh carinskih dajatev. Na listi B so bili srednje občutljivi proizvodi, za katere je veljalo postopno zniževanje carin: od 1.1.1999 so bile carinske dajatve na te proizvode zmanjšane na 15% osnovne dajatve, 1.1. 2000 pa so bile popolnoma odpravljene. Lista C je vključevala najbolj občutljive proizvode, ki se jim je carina zniževala postopno: do konca leta 1999 je bila ta skupina proizvodov podvržena carinskim dajatvam v vrednosti 35% osnovne dajatve, od leta 2000 naprej pa dajatvam v vrednosti 20% osnovne dajatve; 1.1. 2001 so bile dajatve na to skupino proizvodov v celoti odpravljene. Določila, ki se nanašajo na kmetijske izdelke, določajo, da obe strani takoj odpravita vse količinske omejitve pri uvozu in da si priznavata določene koncesije pri uvozu teh izdelkov (Trgovinska politika Slovenija – EU, 2003: 1).

13.decembra 2002 je Slovenija - skupaj z ostalimi devetimi državami kandidatki - uspešno zaključila pogajanja o vstopu v EU. Zunanjetrgovinska liberalizacija po letu 1998 vključuje: 1.) Polno implementacijo Sporazumov o prosti trgovini (v letu 2001), 2.) Proces postopnega prilagajanja Slovenske Carinske Tarife Splošni Zunanji Tarifi EU za industrijske proizvode, 3.) Popolno liberalizacijo trgovine z EU in z državami članicami po vključitvi v EU ter 4.) Sprejetje Splošne Zunanje Tarife in trgovinskega režima EU po vključitvi v EU (Bayar et al, 2003: 2, 10).

16. aprila 2003 je Slovenija v Atenah skupaj z ostalimi kandidatki za vstop v EU podpisala Pogodbo o pristopu, ki je stopila v veljavo 1. maja 2004. S tem datumom je Slovenija postala polnopravna članica EU. To pomeni, da je danes slovenska trgovina z EU in z njenimi državami članicami že popolnoma liberalizirana.

4.3.2. Prehod iz tržno-planskega v tržni sistem gospodarstva

Osemdeseta leta v Jugoslaviji so bila zaznamovana z gospodarsko stagnacijo in z visoko inflacijo, ki je svoj vrhunec dosegla leta 1989. Nominalne plače so v tem obdobju skokovito naraščale, medtem ko so realne plače padale. Država je skušala probleme reševati z različnimi intervencijami, ki so obsegale zamrzovanje in različno indeksiranje plač ter denominacijo takratnega dinarja.

Številni administrativni posegi bivše Jugoslavije v odločanje podjetij o plačah, zaposlovanju in investiranju so imeli za posledico močno izkrivljeno delovanje trga produkcijskih faktorjev. Pritiski države so bili usmerjeni k zmanjševanju neenakosti v porazdelitvi plač, k ohranjanju delovnih mest in k preprečevanju stečajev neučinkovitih, a politično nujnih podjetij. Tranzicija Slovenije iz socialističnega v tržno gospodarstvo, ki se je začela konec leta 1988, je pometla z umetno postavljenimi ovirami ter sprostila delovanje trga. Slovenija je v tem procesu izpeljala številne radikalne reforme - od odprave sistema centraliziranega določanja plač in zagotovljene zaposlitve, liberalizacije cen in zunanje trgovine pa do privatizacije in preoblikovanja podjetij, reforme socialne politike ter reforme političnega sistema. Eden izmed rezultatov tranzicije je bila med drugim tudi povečana neenakost v porazdelitvi dohodkov. Do te naj bi po Milanoviću (Milanović, 1998) prišlo predvsem zaradi povečane neenakosti v plačah (zaradi premika delavcev iz relativno egalitarnega državnega sektorja v zasebni sektor) ter zaradi večje vloge dohodka iz samozaposlitve in iz premoženja (ki je že sam po sebi bolj neenakomerno porazdeljen). Glavni tranzicijski šok je trajal od leta 1989 pa do konca leta 1992, po tem obdobju pa se je gospodarska rast počasi začela vzpenjati.

Kot razlagata Stanovnik in Stropnik (1998), *"tranzicija v Sloveniji ni predstavljala tako ostre diskontinuitete kot v nekaterih drugih srednje in vzhodno evropskih državah. Slovenija si s temi državami sicer deli nekaj skupnih značilnosti tranzicijskega procesa (privatizacija, oblikovanje večstrankarskega političnega sistema, začetni padec proizvodnje, povečana brezposelnost), vendar pa je bila vzročnost tu nekoliko drugačna. Ekonomski zaton, do katerega je prišlo po osamosvojitvi leta 1991, je bil posledica skorajda popolnega pretrganja trgovanja z republikami bivše jugoslovanske federacije. Zaton torej ni bil posledica samega tranzicijskega procesa, čeprav je seveda tudi ta prispeval svoj delež."*

4.3.3. Trg dela

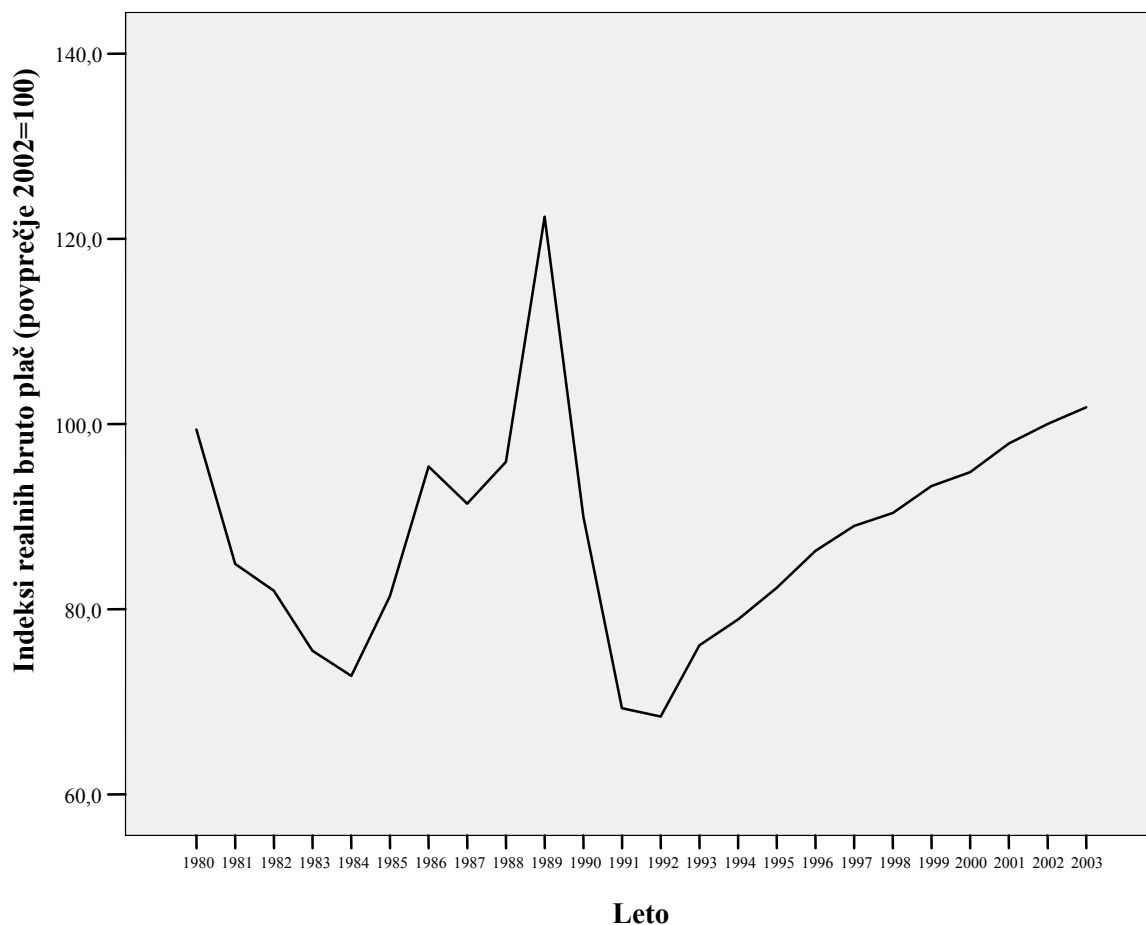
Med tranzicijo je na slovenskem trgu dela, podobno kot v drugih tranzicijskih državah, prišlo do dramatičnih sprememb. Država je opustila svojo očetovsko vlogo in podjetja so dobila pravico odpuščati delavce. Odgovornost za iskanje službe je bila prenesena na posameznike. Rigidnost trgov dela je bila sproščena, kar je imelo za posledico večjo mobilnost delavcev. Po drugi strani pa so reforme trga dela v proces določanja plač uvedle kolektivna pogajanja ter s pomočjo pasivnih in aktivnih programov izboljšale sistem nadomestil za brezposelnost. Po letu 1989 je bila dokumentirana masivna realokacija delavcev iz tradicionalnega predelovalnega v storitveni sektor. Večji del te realokacije se je pojavil v zgodnejši fazi tranzicije ter s seboj prinesel dolgotrajno, vztrajno brezposelnost ter odtok delavcev v neaktivnost z možnostjo zgodnje upokojitve. V celoti gledano se je registrirana zaposlenost med tranzicijo znatno zmanjšala. Visoki stroški odpustov so prisilili podjetja k veliki previdnosti pri odločitvah o zaposlitvi ter k uporabi fleksibilnih metod zaposlovanja (Prašnikar et al, 2001: 28-29).

4.3.4. Gibanje cen in plač

V tem poglavju bom grafično predstavila nekatere za nalogo pomembnejše trende gibanja cen in plač v Sloveniji. Gre sicer za precej poenostavljen pristop iskanja potencialnih povezav med cenami in plačami, ki pa nas kljub temu lahko pripelje nekoliko bliže k odgovoru na vprašanje, ali spremembe v relativnih cenah faktorjev sledijo spremembam v relativnih cenah proizvodov.

Kot je razvidno iz grafa 4.1, so realne plače vseh slovenskih delavcev na začetku osemdesetih let padale, od leta 1984 do hiperinflacijskega leta 1989 pa so naraščale. Izgleda, da je bilo leto 1989 prelomnica, ko so realne plače začele strmo padati in so svojo najnižjo vrednost zavzele leta 1992. Obdobje padanja plač povsem sovпада z obdobjem glavnega tranzicijskega šoka. Od leta 1992 naprej so realne plače začele počasi, a konstantno naraščati in so bile leta 2003 nekako na ravni plač v letu 1988.

GRAF 4.1: Indeksi realnih plač¹⁶, 1980-2003

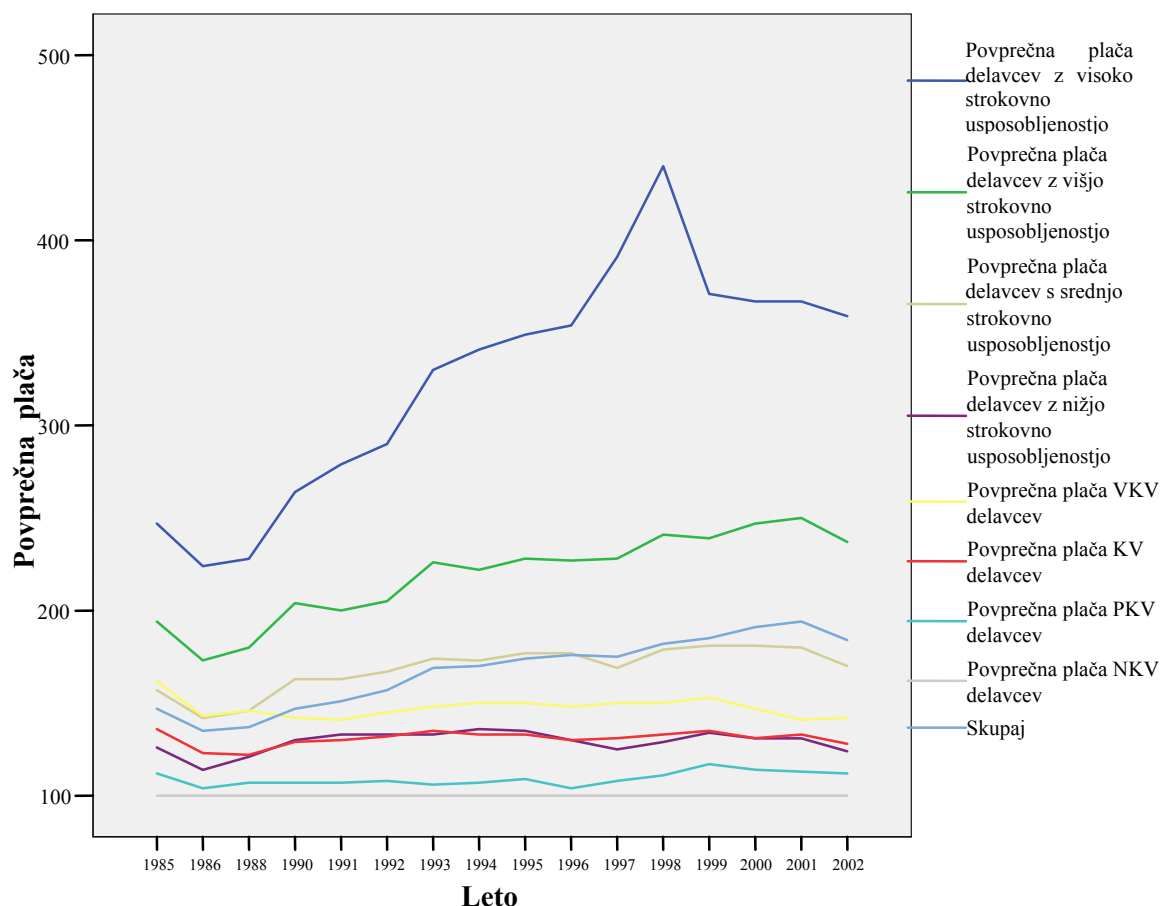

VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2004: 245.

Graf 4.2. prikazuje gibanje realnih plač delavcev v predelovalnih dejavnostih glede na stopnjo strokovne usposobljenosti in vseh delavcev skupaj ob konstantnih plačah nekvalificiranih delavcev (NKV=100). Do konca osemdesetih let so se plače vseh delavcev gibale v isti smeri in v podobnem tempu, v devetdesetih pa so plače bolj usposobljenih delavcev začele naraščati občutno hitreje od plač slabše usposobljenih delavcev. Vsaj na prvi pogled se zdi, da so po letu 1998 plače bolj usposobljenih delavcev začele tudi padati hitreje kot pa plače manj usposobljenih delavcev.

¹⁶ Indeks realnih plač je razmerje med indeksom nominalnih plač in indeksom cen življenjskih potrebščin v istem obdobju. Indeks nominalnih plač se izračuna iz podatkov o povprečnih mesečnih plačah, indeks cen življenjskih potrebščin pa meri spremembe cen drobnoprodajnih izdelkov in storitev glede na sestavo izdatkov, ki jih domače prebivalstvo namenja za nakupe končne porabe doma in v tujini (glej Statistični letopis Republike Slovenije, 2004: 243, 280).

GRAF 4.2: Slovenske realne plače v predelovalnih dejavnostih po stopnjah strokovne usposobljenosti¹⁷, 1985-2002

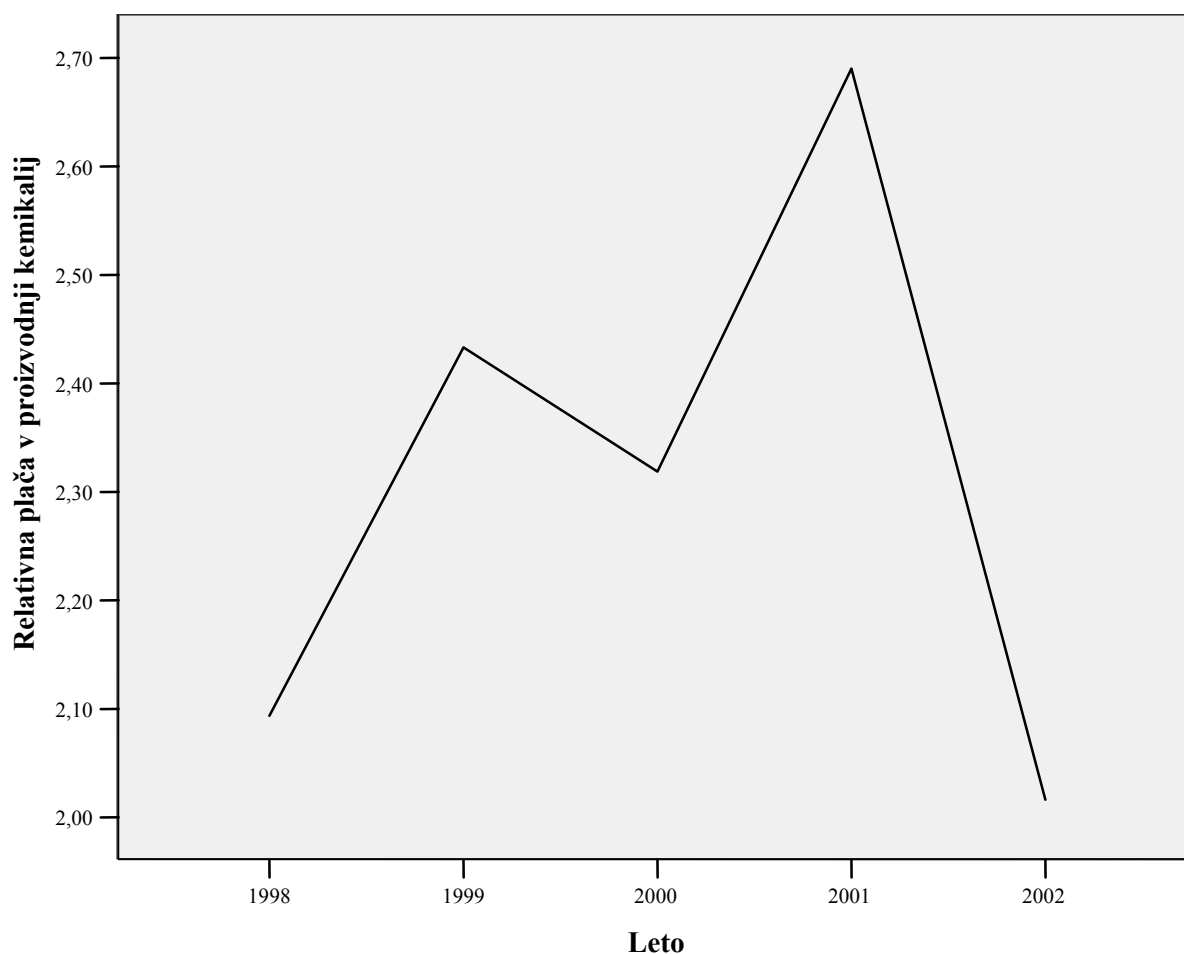
VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2004: 51.

Na grafu 4.3 si lahko pogledamo, kako so se gibale relativne plače delavcev, zaposlenih v proizvodnji kemikalij (glede na plače delavcev, zaposlenih v proizvodnji hrane). Predpostavljam, da se v proizvodnji kemikalij intenzivno rabi usposobljeno delo, v proizvodnji hrane pa neusposobljeno delo. Kot vidimo, so od leta 1998 pa do leta 2001

¹⁷ *"Strokovna usposobljenost za opravljanje določenih del in nalog po sistemizaciji obsega splošna in strokovna znanja, praktično usposobljenost in druge lastnosti, ki jih mora imeti oseba, da lahko uspešno opravlja dela in naloge pri poslovnem subjektu"* (Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 214).

relativne plače zaposlenih v proizvodnji kemikalij – sicer z vmesnim negativnim trendom – počasi naraščale, po letu 2001 pa je opazen precej drastičen upad teh plač.

GRAF 4.3: Relativna plača¹⁸ delavcev, zaposlenih v proizvodnji kemikalij, 1998-2002

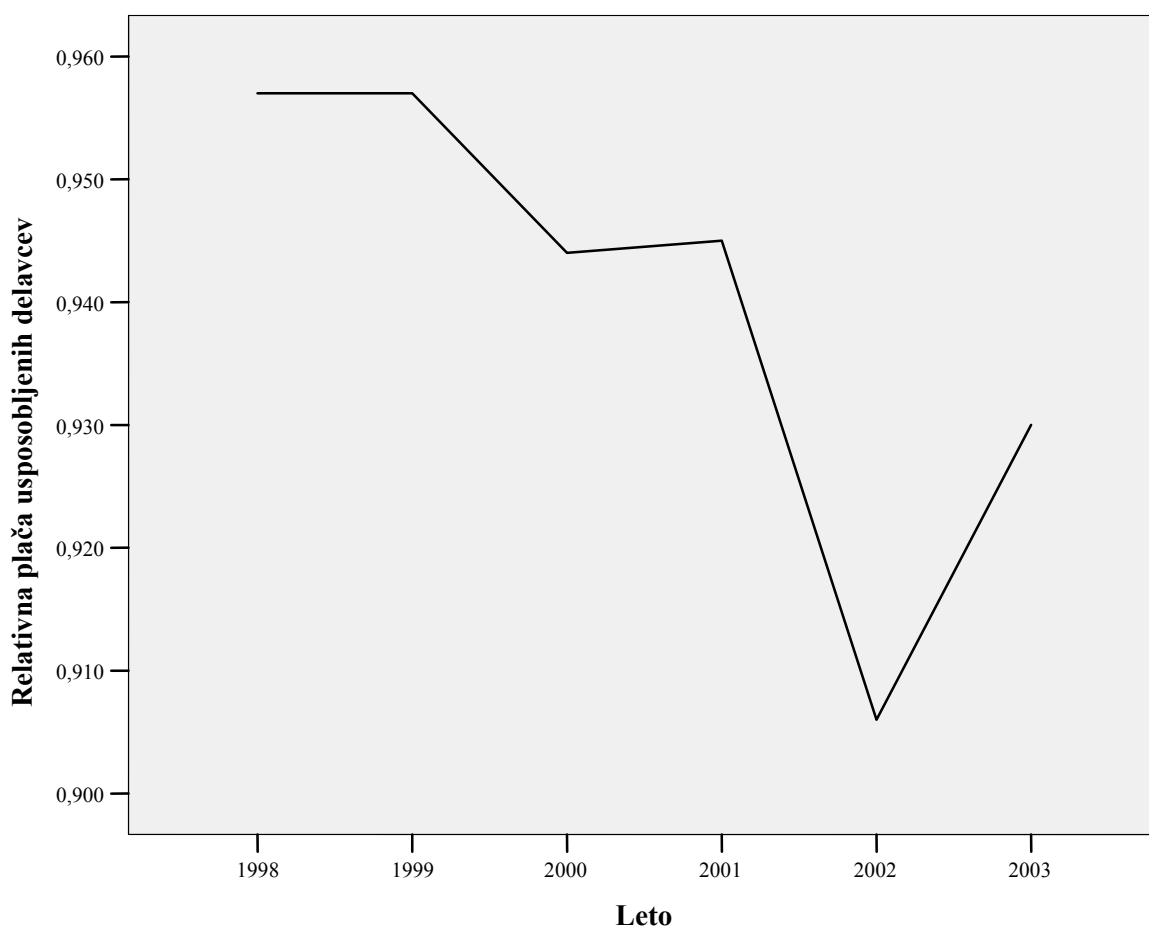

VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 249; Statistični letopis Republike Slovenije, 2002: 256; Statistični letopis Republike Slovenije, 2001: 257; Statistični letopis Republike Slovenije, 2000: 255; ZAP/L, 1998; Statistične informacije, 2004: 3; ZAP/L, 1999; ZAP/L, 2000; ZAP/L, 2001; ZAP/3L, 2002; Lastni izračuni.

¹⁸ Relativne plače usposobljenih delavcev so plače usposobljenih delavcev relativno na plače neusposobljenih delavcev (neobtežene ker ni bistvenih razlik v rezultatih, če plače obtežimo s številom zaposlenih).

Graf 4.4 prikazuje gibanje relativne plače usposobljenih delavcev, zaposlenih v predelovalnih dejavnostih, v obdobju od 1998 do 2003. Plače usposobljenih delavcev so leta 1996 še naraščale, nato pa so se začele počasi, a konstantno spuščati. V tem trendu sicer lahko še zasledimo občasne vzpone plač, še zlasti po letu 2002. Zanimivo bi bilo videti, kaj se je dogajalo po letu 2003, vendar pa na žalost podatki za to obdobje še niso na razpolago.

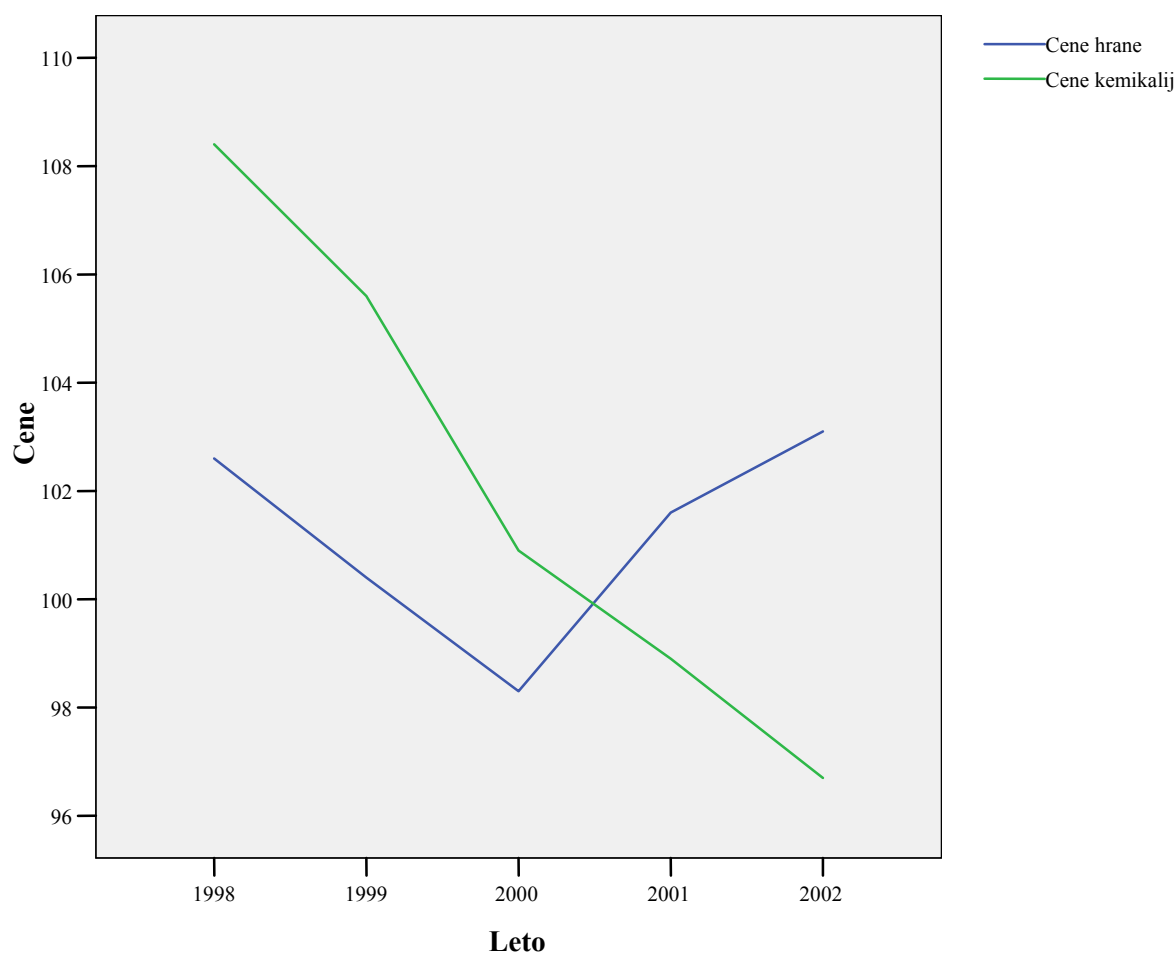
GRAF 4.4: Relativna plača usposobljenih delavcev v predelovalnih dejavnostih, 1998-2003

VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 249-252; Statistični letopis Republike Slovenije, 2002: 256-260; Statistični letopis Republike Slovenije, 2001: 257-260; Statistični letopis Republike Slovenije, 2000: 255-258; Statistični letopis Republike Slovenije, 1999: 246-250; Statistični letopis Republike Slovenije, 1998: 245-248; Statistične informacije, 2004: 3-6; Lastni izračuni.

Graf 4.5 prikazuje gibanje cen kemikalij in hrane. Kot smo videli na grafu 4.3, se je relativna plača delavcev, zaposlenih v proizvodnji kemikalij, znižala. Če gibanje plač dejansko sledi gibanju cen, bi se morale tudi cene kemikalij znižati. Iz spodnjega grafa je razvidno, da so cene obeh vrst blaga od leta 1998 do leta 2000 padale, nato pa so cene hrane začele naraščati, cene kemikalij pa so še naprej padale.

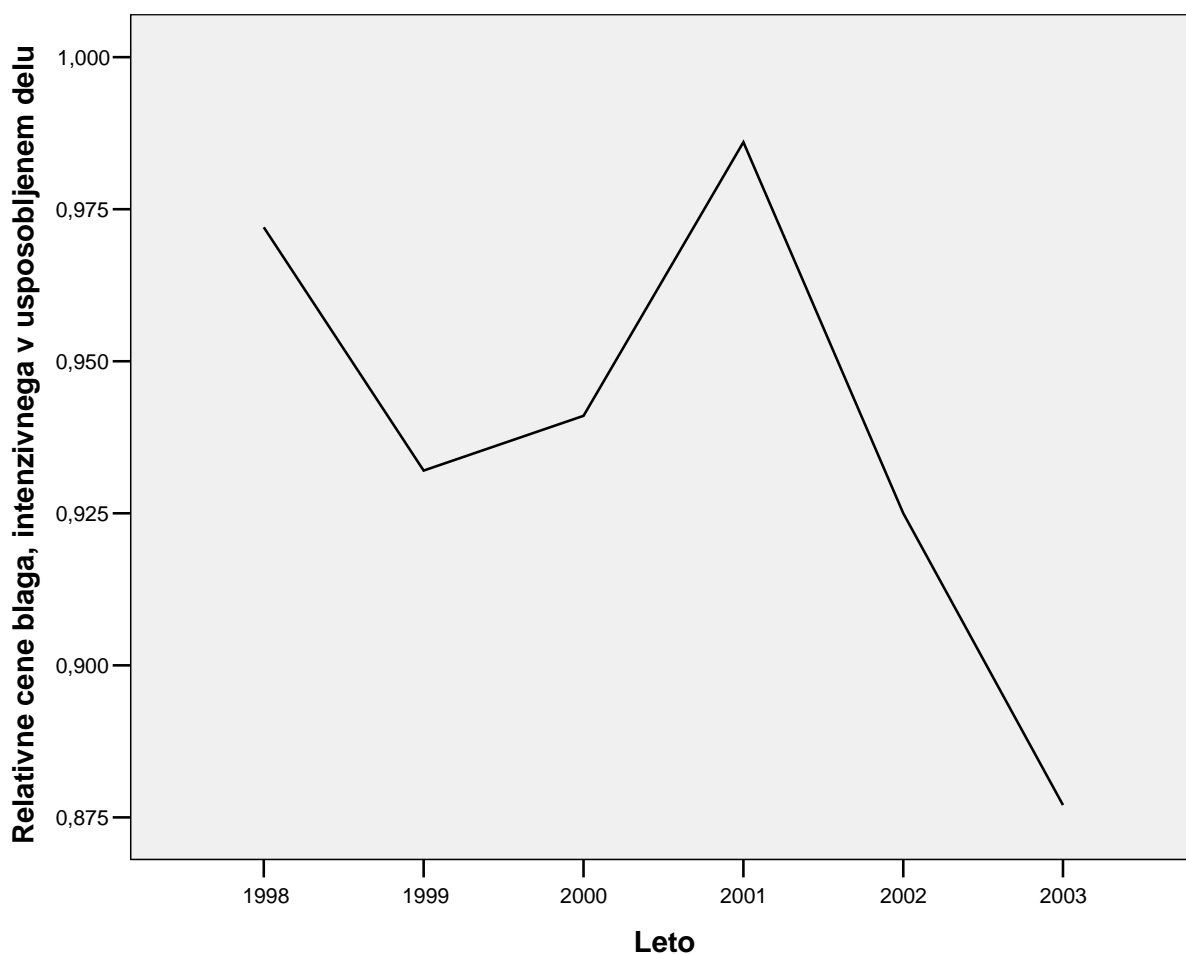
GRAF 4.5: Cene hrane in kemikalij, 1998-2002

VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2002: 272.

Graf 4.6 pa prikazuje gibanje relativnih cen blaga, v proizvodnji katerega se intenzivno rabi usposobljeno delo. Po letu 2001 je trend gibanja cen tega blaga usmerjen navzdol, kar je v skladu z mojimi predikcijami.

GRAF 4.6: Gibanje relativnih cen blaga, intenzivnega v usposobljenem delu¹⁹, 1998-2003

VIR: Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 272, 309. Lastni izračuni.

¹⁹ Relativne cene blaga, intenzivnega v usposobljenem delu sem dobila tako, da sem dejavnosti – glede na srednje razmerje med številom usposobljenih in neusposobljenih delavcev – razdelila na tiste, ki intenzivno rabijo usposobljeno delo in na tiste, ki intenzivno rabijo neusposobljeno delo. Nato sem izračunala razmerje cenovnih indeksov med obema skupinama, ponderirano z obsegom proizvodnje.

5. EMPIRIČNA ANALIZA

5.1. PODATKI IN ORIS ANALIZE

Grafični prikazi iz prejšnjega poglavja namigujejo, da se tako relativne cene kot tudi relativne plače usposobljenih delavcev v Sloveniji v zadnjem obdobju znižujejo²⁰. Ta ugotovitev je navidezno v nasprotju z rezultati raziskav UMAR-a, ki kažejo na povečevanje razlik v plačah, vendar pa ne smemo pozabiti, da se ta raziskava nanaša na celotno maso plač v Sloveniji, obseg moje raziskave pa je neprimerno ožji, saj se osredotočam le na plače v okviru predelovalnih dejavnosti, ki so najbolj podvržene pravilom svobodnega trga (manj regulacij itd.). Seveda pa moram opozoriti, da so omenjeni grafični prikazi zelo zelo poenostavljeni in nam lahko le nekoliko pomagajo pri ustvarjanju neke splošne slike o dogajanju v zadnjih letih, nikakor pa ne morejo služiti kot dokaz za potrditev mojih hipotez. Konkreten dokaz nam lahko prinese le dovršena empirična analiza, kakršno bom uporabila v tem poglavju.

Za empirično preverjanje obstoja korelacije med relativnimi cenami in faktorsko intenzivnostjo bom uporabila podatke Statističnega urada republike Slovenije. Večina podatkov je iz Statističnega letopisa, podatke o številu zaposlenih glede na stopnjo strokovne usposobljenosti pa so mi posebej izračunali na Statističnem uradu. Kot sem že omenila, se analiza osredotoča na delavce, zaposlene v predelovalnih dejavnostih v obdobju od 1998 do 2003. Prvotno sem sicer nameravala preučiti precej daljše časovno obdobje (od leta 1989 naprej), vendar zaradi spremembe klasifikacije dejavnosti (iz Enotne klasifikacije dejavnosti v Standardno klasifikacijo dejavnosti) podatki po letu 1998²¹ niso primerljivi s starejšimi podatki.

²⁰ Čeprav npr. na grafu 4.4 vidimo, da so se relativne plače usposobljenih delavcev po letu 2002 začele zviševati. Vprašanje je, ali gre pri tem samo za trenuten trend, ki se je leta 2004 spet obrnil navzdol, ali za konstantno rast. V tem drugem primeru nam grafične predstavitve ne bi kaj dosti pomagale, saj bi to pomenilo bodisi da plače ne sledijo cenam bodisi da so se tudi relativne cene usposobljenega dela po letu 2003 morda začele povečevati, kar bi pomenilo poglobljanje neenakosti v plačah. Res pa je, da so to zgolj poenostavljene skice, iz katerih tako in tako ne smemo iskati nekih definitivnih zaključkov.

²¹ Za nekatere kategorije (npr. plače) sicer obstajajo podatki po SKD že za 1996 in 1997, vendar pa so izredno pomanjkljivi in zato ne preveč uporabni. Za ti dve leti tudi ni na razpolago drugih potrebnih podatkov, npr. podatkov o številu zaposlenih glede na stopnjo usposobljenosti.

Spodnja tabela vsebuje kratek povzetek statistik za leto 2002 po podpodročjih dejavnosti SKD.

TABELA 5.1: Povzetek statistik, 2002²²				
Dejavnost	Zaposlenost	Povprečna plača	H/L ²³	Število usposobljenih delavcev
Hrana	16643	224677	,66	6636
Tekstil	24024	146160	,65	9477
Usnje	6351	160839	,53	2207
Les	8913	168663	,65	3521
Papir	11776	229370	,97	5813
Kemikalije	12456	339045	1,34	7130
Guma	9351	200728	,96	4575
Mineralni izdelki	10366	189652	,48	3377
Kovine	29987	199234	,55	10667
Stroji	21520	202034	,56	7768
Optična oprema	24400	212294	,69	9979
Vozila	10759	205852	,64	4187
Pohištvo	13163	168301	,51	4434
Skupaj	199709	202669	,67	79771
VIR: ZAP/L, 2001; Statistični letopis Republike Slovenije, 2003: 249-250.				

²² Imena dejavnosti so zaradi preglednosti skrajšana (glej prilogo A). Proizvodnja koksa, naftnih derivatov in jedrskega goriva (dejavnost DF) je zaradi pomanjkanja podatkov izpuščena iz tabele in iz analize.

²³ H/L pomeni delež usposobljenih delavcev glede na neusposobljene delavce, dobila pa sem ga tako, da sem število vseh usposobljenih delavcev v posameznem sektorju delila s številom vseh neusposobljenih delavcev v istem sektorju.

Predelovalne dejavnosti v okviru SKD na ravni podpodročij (glej prilogo A) sem na osnovi srednjega razmerja med številom zaposlenih usposobljenih in neusposobljenih delavcev po dejavnostih razdelila na tiste, ki relativno bolj intenzivno uporabljajo usposobljeno delo in na tiste, ki relativno bolj intenzivno uporabljajo neusposobljeno delo ter izračunala njihovo faktorsko intenzivnost (glej prilogo B). Iz indeksov cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih po oddelkih dejavnostih, ponderiranih z indeksi obsega industrijske proizvodnje, sem na podlagi razdelitve dejavnosti glede na usposobljenost dobila relativne cene blaga, intenzivnega v usposobljenem delu (glej prilogo C).

5.2. PREVERJANJE KONSISTENTNOSTI GIBANJ CEN IN FAKTORSKE INTENZIVNOSTI

Preverjanje konsistentnosti gibanj cen in faktorske intenzivnosti temelji na korelacijski verziji SS-teorema (Slaughter, 1998), ki pravi: *Za vsak vektor sprememb cen blaga bo njegov spremljajoči vektor sprememb cen faktorjev pozitivno koreliran s povprečnimi spremembami cen blaga, ponderiranimi z intenzivnostjo faktorjev.* Pozitiven koeficient pred H/L pomeni naraščanje relativne cene, negativen pa padanje.

Za primerjavo gibanja cen v obdobju od leta 1998 do leta 2003 sem najprej razdelila to obdobje na pet vzorčnih obdobj (1998-1999, 1998-2002, 2000-2002, 2001-2002, 2001-2003). Nato sem – podobno kot Robertson (2002) – s pomočjo programa SPSS izvedla regresijsko analizo sprememb v cenah (dP_j) skozi vsako vzorčno obdobje na razmerje usposobljeni/neusposobljeni delavci (H/L) na začetku vsakega vzorčnega obdobja:

$$dP_j = a + b(H/L)_j + e_j$$

Za oceno te enačbe sem uporabila podatke o indeksih cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih ter podatke o indeksih obsega industrijske proizvodnje, s katerimi sem že pred izvedbo same regresije ponderirala indekse cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih. Za preizkus točnosti dobljenih rezultatov sem izvedla še dodatno regresijsko analizo sprememb v cenah na razmerje usposobljeni/neusposobljeni delavci, kjer sem kot ponder najprej uporabila delež usposobljenega dela, potem pa še delež neusposobljenega dela v celotni zaposlenosti.

Za potrditev hipoteze o zniževanju relativne plače usposobljenih delavcev bi morali rezultati regresije pokazati na negativno povezanost med relativnimi cenami blaga, intenzivnega v usposobljenem delu, in faktorsko intenzivnostjo.

TABELA 5.2: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti²⁴

	1 1998-1999	2 1998-2002	3 2000-2002	4 2001-2002	5 2001-2003
H/L₉₈	-0,483 (0,121)	-0,501 (0,102)			
H/L₀₀			-1,361 (0,400)		
H/L₀₁				-2,015 (0,839)	-2,050 (0,825)
Konstanta	0,282 (0,086)	0,266 (0,072)	0,547 (0,282)	0,794 (0,613)	0,909 (0,603)
Primerov	18	18	18	18	18
r²	0,483	0,585	0,406	0,253	0,266
Signifikantnost	0,001	0,000	0,003	0,028	0,024

²⁴ H/L predstavlja razmerje med številom usposobljenih in neusposobljenih delavcev. Standardne napake so v oklepajih. Regresije, ki jih predstavljam v tej tabeli, niso obtežene, saj so bili rezultati pri ponderaciji s povprečnim obsegom proizvodnje precej podobni neobteženim rezultatom. Determinacijski koeficient r² ali R square (definiran na intervalu (0,1)) nam pove, kolikšen delež variabilnosti spremenljivke y se da razložiti s spremenljivko x. Signifikantnost pa je tveganje za sprejem hipoteze, da sta spremenljivki povezani.

TABELA 5.3: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti, ponder je delež usposobljenega dela v celotni zaposlenosti

	1 1998-1999	2 1998-2002	3 2000-2002	4 2001-2002	5 2001-2003
H/L₉₈	-0,582 (0,128)	-0,574 (0,105)			
H/L₀₀			-1,594 (0,431)		
H/L₀₁				-2,194 (0,905)	-2,254 (0,886)
Konstanta	0,359 (0,100)	0,322 (0,082)	0,723 (0,328)	0,927 (0,699)	1,062 (0,685)
Primerov	18	18	18	18	18
r²	0,551	0,638	0,446	0,257	0,275
Signifikantnost	0,000	0,000	0,002	0,027	0,021

TABELA 5.4: Spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti, ponder je delež neusposobljenega dela v celotni zaposlenosti

	1 1998-1999	2 1998-2002	3 2000-2002	4 2001-2002	5 2001-2003
H/L98	-0,414 (0,118)	-0,450 (0,102)			
H/L00			-1,194 (0,378)		
H/L01				-1,877 (0,796)	-1,890 (0,786)
Konstanta	0,238 (0,077)	0,233 (0,067)	0,435 (0,253)	0,699 (0,558)	0,799 (0,551)
Primerov	18	18	18	18	18
r2	0,422	0,534	0,369	0,246	0,254
Signifikantnost	0,003	0,000	0,006	0,031	0,028

5.3. OCENA REZULTATOV REGRESIJSKE ANALIZE

Rezultati regresijske analize (glej tabelo 5.2) v vseh primerih jasno kažejo na obstoj signifikantne in negativne povezanosti med faktorsko intenzivnostjo in spremembami v relativnih cenah proizvodov skozi celo preučevano obdobje. Ta negativna povezanost se s časom krepi. Ti rezultati namigujejo, da so relativne cene blaga, v proizvodnji katerega se intenzivno uporablja usposobljeno delo, v zadnjem obdobju slovenske trgovinske liberalizacije vedno bolj padale, kar je v skladu z mojo hipotezo. Opažene spremembe v cenah proizvodov so torej konsistentne z zmanjševanjem neenakosti v plačah v smislu, da je relativna cena blaga, intenzivnega v usposobljenem delu, padla relativno na ceno blaga, intenzivnega v neusposobljenem delu. Tudi druga regresija (glej tabeli 5.3 in 5.4) je dala podobne rezultate: relativne cene blaga, v proizvodnji katerega se intenzivno uporablja usposobljeno delo, so bolj padle v primeru, kjer je bil za ponder uporabljen delež usposobljenega dela kot pa v primeru, kjer je bil ponder delež neusposobljenega dela.

Obstaja pa nekaj problemov v zvezi z izpeljano študijo cen proizvodov v smislu distance med SS-teoremom in empirično analizo. Kot prvo, študija ignorira potencialne determinante sprememb v sektorskih cenah in ne uspe vzpostaviti pomembne povezave s faktorskimi cenami. Ker je Slovenija majhna in odprta država, teoretično sicer velja, da je tu prav vsaka sprememba v cenah trgovanega blaga posledica sprememb v svetovnih trgovinskih pogojih, vendar menim, da bi v praksi na relativne cene vseeno lahko vplivale tudi druge sile. Vrednost determinacijskega koeficienta se v različnih primerih giblje od 0,246 pa do 0,638, kar pomeni, da je do opaženih sprememb v cenah prišlo tudi zaradi vpliva drugih, v analizi neupoštevanih spremenljivk. Te neupoštevane spremenljivke so odgovorne za okrog 36 do 75% variabilnosti sprememb v relativnih cenah.

Kot drugo, te regresije sprememb cen proizvodov na ravni faktorske zaposlenosti niso povsem jasna implikacija logike ničelnih profitov, kot jo prikazujeta enačbi (1) in (2). Enačba (1) povezuje ravni cen in ravni zaposlenosti faktorjev, enačba (2) pa povezuje cenovne spremembe z deleži faktorskih stroškov. Regresiranje cenovnih sprememb na ravni zaposlenosti sicer ustreza širši intuiciji SS-teorema, vendar neudobno meša verziji ravni in sprememb ničelnih profitov, ki so osrednji del SS-teorema (Slaughter, 1998: 23, 24).

Še dve omejitvi študije sta, da ignorira kapital in druge primarne proizvodne faktorje ter da ne upošteva rabe faktorjev v vmesnih inputih. T.i. "*mandated-wage equations*", kot se imenuje še en pristop k preverjanju SS-teorema, temelji na veliko bolj izpopolnjeni metodologiji, saj direktno sledi iz enačbe (2), vendar pa ga na žalost nisem mogla uporabiti, ker nisem našla vseh potrebnih podatkov za njegovo izpeljavo.

Poleg teh teoretskih problemov pa obstajata še dve bolj praktični, iz pomanjkanja podatkov izhajajoči omejitvi moje analize. Prvič, preučevano obdobje je precej kratko (6 let), kar izhaja iz dejstva, da ne obstajajo kompatibilne podatkovne vrste za daljše časovno obdobje. Možno je, da bi bili rezultati za daljše časovno obdobje precej drugačni od dobljenih. Vprašanje je, kaj se je dogajalo s cenami in s plačami v zadnjem letu, ko je Slovenija postala članica Evropske unije. Drugič, tudi sama stopnja agregacije podatkov ni idealna. Podatke sem analizirala zgolj na ravni oddelkov dejavnosti, saj – na žalost - podatkov o cenah na nižjih ravneh ni bilo moč dobiti.

Pri interpretaciji rezultatov ne smemo pozabiti na dejstvo, da so po osamosvojitvi Slovenije prav najmanj izobraženi delavci najbolj množično izgubljali službe. To pomeni, da je bila struktura zaposlenih v obdobju od 1998 do 2003 precej drugačna kot tik po osamosvojitvi: med prejemniki plač ni bilo več najmanj usposobljenih delavcev z najnižjimi plačami, kar je seveda precej pripomoglo k zmanjšanju neenakosti v plačah. Ker se je odpuščalo, so se lahko plače še zaposlenih povečevale, saj so med zaposlenimi ostali le še relativno bolj izobraženi delavci. Dejstvo, da se tudi celotna dohodkovna neenakost (tu so vključeni tudi brezposelni itd., ne le prejemniki plač) ne povečuje več, pa bi lahko pripisali predvsem politiki targetiranih socialnih transferjev. Omenim naj še, da je znižanje cen izdelkov, v proizvodnji katerih se intenzivno rabi usposobljeno delo, deloma tudi posledica začetno precej visokih zaščitenih cen. Padec teh cen je torej deloma le rezultat normalizacije cen.

Ne glede na te omejitve pa lahko zaključim, da sem postavljene hipoteze uspela potrditi. Kaj več pa bodo lahko zaključile morebitne prihodnje raziskave.

6. ALTERNATIVNI PRISTOPI K RAZLAGI PORAZDELITVE DOHODKOV V SLOVENIJI

Iz empirične analize v prejšnjem poglavju lahko zaključimo, da je globalizacija (oziroma trgovinska liberalizacija) – skladno s HOS-teoremom mednarodne menjave - v svoji zadnji fazi prispevala k zmanjšanju, ne pa k povečanju neenakomerne porazdelitve dohodkov v Sloveniji: vplivala je namreč na postopno zniževanje relativnih cen proizvodov, intenzivnih v usposobljenem delu, in s tem posledično tudi na postopno zniževanje relativnih plač usposobljenih delavcev.

Vendar pa nekoliko natančnejši pregled dobljenih rezultatov pokaže, da stopnja faktorske intenzivnosti uspe razložiti le majhen del sprememb v relativnih cenah. To pa pomeni, da na plače in porazdelitev dohodkov vplivajo še druge silnice, ki so močnejše od globalizacije. In katere so te silnice? Na seznamu osumljencev različnih avtorjev se poleg mednarodne trgovine med drugim nahajajo še tehnološke spremembe, imigracije ter institucionalne spremembe (npr. padajoče minimalne plače, upad pomena sindikatov, dohodkovna politika, socialni transferi, davčna politika....).

6.1. VPLIV TRANZICIJE NA PORAZDELITEV DOHODKOV V SLOVENIJI

Za trenutek predpostavimo, da glavni krivec, ki vpliva na distribucijo dohodkov, pri nas izhaja iz notranjih institucionalnih razmer. V tem miselnem kontekstu kaj hitro najdemo naslednjega najverjetnejšega osumljenca: to je proces tranzicije, ki je potekal sočasno s procesom trgovinske liberalizacije. Trgovinska liberalizacija se nadaljuje, proces tranzicije pa se je že – bolj ali manj – končal. Ali je morda naključje, da se je razkorak med bogatimi in revnimi v Sloveniji močno povečal ravno tedaj, ko se je začel proces tranzicije? In da se je dohodkovna vrzel začela zmanjševati, ko se je ta proces bližal h koncu?

Milanović (1998) meni, da ne. V svojem delu *Explaining the growth in inequality during the transition* išče povezave med tranzicijo in povečano neenakostjo v bivših socialističnih

državah. Milanović ugotavlja, da je bila povečana dohodkovna neenakost v teh državah v prvi vrsti posledica povečane neenakosti v plačah zaradi premika delavcev iz državnega v zasebni sektor in med brezposelne ter povečane vloge dohodka iz samozaposlitve in iz premoženja.

Povečano neenakost med tranzicijo zaradi spremenjene strukture zaposlenosti in pojava brezposelnosti Milanović opredeljuje kot *"hollowing out of the middle"*²⁵: pred tranzicijo je okrog 60% vodij gospodinjstev prejelo povprečno plačo (v državnem sektorju), okrog 20% jih je zaslužio več (samozaposleni), okrog 20% pa manj (upokoјenci). Tranzicija je razpolovila ta srednji razred, saj je velik del zaposlenih iz relativno egalitarnega državnega sektorja prestopil v zasebni sektor, nekateri izmed njih pa so postali brezposelni. Povečalo se je tako število revnih kot tudi število bogatih, medtem ko se je srednji razred skrčil (glej Milanović, 1998: 8).

Študija Svetovne banke navaja naslednje glavne faktorje, ki naj bi vplivali na povečanje dohodkovne neenakosti v tranzicijskih državah: povečana neenakost dohodkov od dela²⁶, povečanje donosa na izobrazbo, razvoj podjetništva, privatizacija podjetij in prenos lastništva nad sredstvi, privatizacija stanovanjskih objektov, privatizacija zemljišč ter davki in socialni transferji (glej Making Transition Work for Everyone: Poverty and Inequality in Europe and Central Asia, 2000: 147-160).

Tranzicija v Sloveniji se je začela leta 1989, ko je Socialistična republika Slovenija (tedaj še vedno republika v okviru bivše Jugoslavije) spremenila svojo ustavo in formalno spremenila svoj naziv v Republiko Slovenijo. Leta 1990 so bile organizirane prve demokratične volitve in leta 1991 je država postala neodvisna. Na začetku devetdesetih je bil sprejet velik del nove zakonodaje, s pomočjo katere naj bi Slovenija prešla v tržno gospodarstvo. Najpomembnejši del nove zakonodaje je obravnaval privatizacijo državne lastnine, vračanje premoženja, zaseženega po drugi svetovni vojni, prvotnim lastnikom, podjetniško zakonodajo ter davčno zakonodajo. Tekom tranzicije se je hkrati odvijalo več procesov, ki so močno spremenili strukturo družbe in gospodarstva. Propad tradicionalnih industrijskih panog (jeklo, tekstil, ...)

²⁵ Ali naraščanje razlik med skupinami, kot pravi Milanović.

²⁶ Spremembe v dohodkih od dela naj bi k celotnemu povečanju neenakosti prispevale kar 60 do 80%.

je s seboj prinesel povečano brezposelnost in množično upokojevanje²⁷. Poleg tega je prišlo tudi do premika delavcev iz predelovalnih dejavnosti k storitvam ter do upada deleža prebivalstva, zaposlenega v kmetijstvu²⁸ (Čok, 2002: 3-4)

Kot kažejo podatki, je do najbolj radikalnih sprememb na področju distribucije dohodkov v Sloveniji prišlo na samem začetku tranzicijskega obdobja, to je pred letom 1993. V tem obdobju se je močno zmanjšal delež zaposlenih družinskih članov, medtem ko je število brezposelnih in upokojencev naraslo. To je povzročilo padec deleža plač ter hkrati porast deleža pokojnin, nadomestil za brezposelnost in socialnih pomoči v celotnem razpoložljivem dohodku²⁹. Podatki o neenakosti kažejo, da je celotna neenakost razpoložljivih dohodkov gospodinjev v obdobju od 1983 do 1993 naraščala, nato pa se zmanjšala. Neenakost je bila največja prav med tistimi skupinami prebivalstva, ki jih je najbolj prizadel tranzicijski proces: to je med brezposelnimi, upokojenci, starejšimi in tistimi z nizko stopnjo izobrazbe. Neenakost v plačah je največ doprinesla k celotni dohodkovni neenakosti, medtem ko so nadomestila za brezposelnost ter socialne pomoči delovali v smeri njenega zmanjševanja. Denacionalizacija in privatizacija, ki sta spremljala proces tranzicije, sta še dodatno spremenila družbeno strukturo. Rezultat tega je bil, da so se močno povečale razlike v dohodkih na trgu. Po drugi strani pa neenakost razpoložljivih dohodkov kaže nasproten trend. Ta trend je rezultat aktivne socialne politike, ki ponuja široko paleto pomoči za najbolj socialno izključene skupine prebivalstva, ter davčnega sistema, ki ščiti posameznike z nizkim dohodkom ter učinkovito izključuje iz obdavčenja velik del ugodnosti socialnega varstva (socialna pomoč,...) (glej Čok, 2002: 20-21).

²⁷ Leta 1983 je bilo v Sloveniji brezposelnih le 17.000 oseb, leta 1993 pa kar 137.000 oseb in leta 1997 128.000 oseb (glej Statistični Urad RS v Čok, 2002: 3). V istem času je število upokojencev naraslo od 288.000 leta 1983 na 419.000 leta 1993 in na 468.000 leta 1997 (glej Čok, 2002: 3).

²⁸ Leta 1983 so kmetje predstavljali 9.2% aktivnega prebivalstva, leta 1993 7.6% in leta 1997 le še 4.5% (glej Statistični Urad RS v Čok, 2002: 4).

²⁹ "Razpoložljivi dohodek vsake osebe lahko zapišemo kot vsoto plač, pokojnin, ostalih denarnih transferov in profitov iz privatnega sektorja. Ginijev koeficient razpoložljivega dohodka je tako enak ponderiranemu povprečju koncentracijskih koeficientov teh posameznih virov pri čemer so ponderji njihovi deleži v celotnem dohodku. Koncentracijski koeficient zajema tako neenakost, s katero se porazdeljuje dani vir dohodka (Ginijev koeficient vira) kot tudi korelacijo tega vira s celotnim dohodkom" (Milanović, 1998: 14).

6.2. VPLIV DAVČNE POLITIKE NA PORAZDELITEV DOHODKOV V SLOVENIJI

Strukturo efektivne obdavčitve v Sloveniji odlikuje, v primerjavi z gospodarstvi EU, po eni strani nadpovprečna obdavčitev dela in po drugi strani daleč podpovprečna efektivna obdavčitev kapitala. V drugi polovici devetdesetih je bilo delo efektivno obdavčeno z 42.8%, kapital pa z 23.9%. Zaradi neustrezno specificiranega davka na dohodek (dohodnine) v primerjavi z davkom na dobiček, so zelo velike razlike pri obdavčitvi kapitala korporiranega sektorja (28.6%) in samostojnih podjetnikov (19.0%) (Bole, 2003: 2-3).

Leta 2003 je davek na dobiček v slovenskem proračunu predstavljal le 4.8% celotnih prihodkov, s čimer se Slovenija uvršča na samo dno tako med razvitimi članicami OECD kot tudi med tranzicijskimi državami. Privilegirana naša kapitalna elita je še posebej izrazita, če dejansko plačane davke primerjamo z vrednostjo ustvarjenega dobička pred obdavčitvijo. Tudi razmerje med skupnimi davčnimi prihodki od dohodnine in med davčnimi prihodki od dobička podjetij³⁰ nas uvršča v neslavni vrh med evropskimi državami (glej Izčrpno in strokovno o socialnih razlikah, 22.3.2004).

Takšna davčna politika je precej prispevala k redistribuciji premoženja od navadnih delavcev k privilegirani peščici kapitalistov ter k poglobljanju socialnih razlik med prebivalstvom. Glede na to je jasno, da Slovenija nujno rabi davčno reformo, ki bo usmerjena v zmanjšanje obdavčitve dela in v povečevanje obdavčitve kapitala.

7. ZAKLJUČEK

Rezultati izpeljane študije cen proizvodov, ki temelji na Heckscher-Ohlin-Samuelsonovem modelu mednarodnega trgovanja, kažejo na obstoj negativne in signifikantne povezanosti med spremembami relativnih cen proizvodov in med relativno stopnjo usposobljenosti delavcev na področju predelovalnih dejavnosti v Sloveniji v obdobju od 1998 do 2003. Res je sicer, da je razlagalna vrednost rezultatov regresijske analize šibka, vendar to pomeni samo to,

³⁰ Čim višja je vrednost kazalca, tem večja je davčna obremenitev plač in tem manjša obremenitev kapitala.

da so v ozadju gibanja plač in porazdelitve dohodkov poleg globalizacije še druge sile. Precej utopično bi bilo pričakovati, da bo tako kompleksen pojem, kot je distribucija dohodkov, lahko razložila ena sama spremenljivka. Izgleda, da globalizacija pri nas deluje natanko tako, kot to napoveduje standardna teorija mednarodne menjave, to je v smeri zniževanja plač usposobljenega dela in blažitve neenakomerne porazdelitve dohodkov. Pri tem pa ji nagajajo druge sile, ki delujejo v nasprotni smeri – to je v smeri povečevanja razkoraka med bogatimi in revnimi.

Na podlagi dobljenih rezultatov ugotavljam, da lahko sprejmemo obe postavljeni hipotezi: trgovinska liberalizacija Slovenije je v svoji zadnji fazi dejansko res vplivala na znižanje cene blaga, intenzivnega v usposobljenem delu, kar je vodilo do zmanjšanja relativne plače usposobljenih delavcev in posledično do postopnega zmanjševanja razlik v plačah med usposobljenim in manj usposobljenim delom. Pri tem je treba opozoriti, da to velja samo za področje predelovalnih dejavnosti; če gledamo celotno gospodarstvo, se glede na uradne podatke razlike v plačah povečujejo. Nedvomno k temu precej prispevajo visoke plače v javnem sektorju, ki še naprej pobesnelo rastejo. Vendar pa ta trend izhaja predvsem iz zakonske, administrativne in politične regulacije v Sloveniji in nima nič skupnega s svobodnim tržnim gospodarstvom. To je tudi eden izmed razlogov, zakaj sem v analizo vključila le predelovalne dejavnosti, saj se Heckscher-Ohlin-Samuelsonov teorem lahko realizira le v pogojih prostega trga.

Obstaja pa nekaj problemov v zvezi z izpeljano študijo cen proizvodov: 1.) Študija ignorira potencialne determinante sprememb v sektorskih cenah in ne uspe vzpostaviti pomembne povezave s faktorskimi cenami; 2.) Regresije sprememb cen proizvodov na ravni factorske zaposlenosti niso povsem jasna implikacija logike ničelnih profitov; 3.) Študija ignorira kapital in druge primarne proizvodne faktorje ter ne upošteva rabe faktorjev v vmesnih inputih; 4.) Preučevano obdobje je zaradi pomanjkanja podatkov precej kratko (6 let); 5.) Tudi sama stopnja agregacije podatkov ni idealna; 6.) Znižanje cen izdelkov, intenzivnih v usposobljenem delu, je deloma tudi posledica normalizacije začetno precej visokih zaščitnih cen.

Vse kaže, da je bilo dramatično povečevanje razkoraka med bogatimi in revnimi na začetku devetdesetih let stranski rezultat procesa tranzicije. To je jasno tako iz številnih raziskav na to temo kot tudi iz statističnih podatkov, ki kažejo na izboljšanje dohodkovne distribucije v

drugi polovici devetdesetih let, ko se je tudi proces tranzicije umiril oziroma končal. V tem procesu je ogromno delavcev, še zlasti tistih z nizko stopnjo izobrazbe, izgubilo delo, hkrati pa se je močno povečalo upokojevanje starejših delavcev. Privatizacija je še bolj zarezala v že tako globoko dohodkovno vrzel: posamezniki, ki so se znašli ob pravem času na pravem mestu, so zaradi ugodnih razmer (ugodni pogoji notranjega odkupa,...) čez noč postali kapitalisti. K povečevanju socialnih razlik je svoje prispevala tudi neustrezna davčna politika, ki je večino bremena razvoja naložila delavcem, koristi pa so pobrali privilegirani kapitalisti. Nasprotno pa so targetirani ukrepi socialne politike uspeli vsaj nekoliko omiliti povečevanje neenakosti.

Vsekakor bi bilo zanimivo tudi empirično preveriti povezavo med tranzicijo in plačami, vendar pa kot prvo to presega obseg te naloge, kot drugo pa tudi ne bi bilo povsem smiselno, saj časovno obdobje tranzicije ne sovпада z v nalogi preučevanim obdobjem trgovinske liberalizacije. Bolj smiseln pristop bi bil morda preučitev relativne teže in smeri vpliva globalizacije in tranzicije na plače v času, ko je bila tranzicija na višku. Vendar pa to izgleda precej nehvaležna naloga, saj bi bilo zelo težko objektivno ločiti in opredeliti ta dva med sabo precej povezana procesa. Še ena dobra analitična poteza bi bila preučitev vpliva trgovinske liberalizacije na plače s pomočjo t.i. "*mandated wages equations*", pristopa, ki je precej bliže teoriji kot pa pristop cenovnih študij in ki sem ga nameravala izpeljati tudi sama, pa sem morala potem to idejo opustiti zaradi kroničnega problema moje naloge – to je pomanjkanja podatkov.

Jasno je, da obstaja še mnogo odprtih vprašanj, vendar pa je iskanje odgovorov nanje izven smotra in konteksta tega prispevka. To prepuščam prihodnjim analizam.

8. LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

1. **Stanovnik, Tine** (2001): *"Dohodki, dohodkovna neenakost in trg dela v Sloveniji: Predtranzicija in tranzicija"*. IB revija, letnik XXXV, številka 1, str. 14-29.
2. **Stanovnik, Tine, Stropnik, Nada** (1998): *Vpliv socialnih transferjev na revščino in dohodkovno neenakost v Sloveniji: primerjava predtranzicijskega in potranzicijskega obdobja - končno raziskovalno poročilo*. Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana.
3. **Vodopivec, Milan** (1996): *"The Slovenian Labor Market in Transition: Evidence from Microdata"*. Development & International Cooperation, volume XII, number 22, str. 89-151.

VIRI:

1. (25.2.2004) **Statistične informacije, Trg dela**, št. 48. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
2. (1998) **Statistični letopis Republike Slovenije 1998**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
3. (1999) **Statistični letopis Republike Slovenije 1999**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
4. (2000) **Statistični letopis Republike Slovenije 2000**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
5. (2001) **Statistični letopis Republike Slovenije 2001**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
6. (2002) **Statistični letopis Republike Slovenije 2002**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

7. (2003) **Statistični letopis Republike Slovenije 2003**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
8. (2004) **Statistični letopis Republike Slovenije 2004**. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
9. (1998) **ZAP/L 1998**, letna raziskava. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
10. (1999) **ZAP/L 1999**, letna raziskava. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
11. (2000) **ZAP/L 2000**, letna raziskava. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
12. (2001) **ZAP/L 2001**, letna raziskava. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.
13. (2002) **ZAP/3L 2002**, triletna raziskava. Statistični urad Republike Slovenije, Ljubljana.

SPLETNA LITERATURA:

1. **Arbache, Jorge Saba** (2001): *Trade Liberalization and Labor Markets in Developing Countries: Theory and Evidence* (http://SSRN_ID285542_code011022100.pdf).
2. **Bayar, Ali, Majcen, Boris, Mohora, Cristina** (2003): *The Effects of Foreign Trade Liberalization and Financial Flows between Slovenia and EU Budgets after the Accession* (<http://www.ecomod2003.papers/Majcen.pdf>).
3. **Berger, Suzanne** (2000): *Globalization and Politics* (<http://web.mit.edu/polisci/research/berger/globalizationandpolitics.pdf>).
4. **Boeri, Tito, Brücker, Herbert** (februar 2001): *Eastern Enlargement and EU-Labour Markets: Perceptions, Challenges and Opportunities* (<ftp://repec.iza.org/RePEc/Discussionpaper/dp256.pdf>).

5. **Bole, Velimir** (2003): *Fiskalna tveganja ob vstopu v EURO in reformiranje javnofinančnega sektorja* (http://www.eipf.si/EU_davki_zdravje.pdf).
6. **Čok, Mitja** (2002): *Income inequality during the transition in Slovenia* (http://miha.ef.uni-lj.si/_dokumenti/wp/DZ%20138.doc).
7. **Gaston, Noel, Nelson, Douglas** (1997): *Globalisation and Wages in OECD Economies: Linking Theory with Evidence* (<http://www.tulane.edu/nelson/papers/GastonNelson.pdf>).
8. **Greenaway, David, Nelson, Douglas** (2001): *Globalisation and Labour Markets: Literature Review and Synthesis* (http://www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/research-papers/01_29.pdf).
9. **Haskel, Jonathan E.** (1999): *The Trade and Labour Approaches to Wage Inequality* (<http://www.qmv.ac.uk/~ugte153/Wsitedocs/tradelabrev.pdf>).
10. **Haskel, Jonathan E., Slaughter, Matthew J.** (2000): *Have Falling Tariffs and Transportation Costs Raised U.S. Wage Inequality?* (<http://www.nber.org/papers/w7539.pdf>).
11. **Krueger, Alan B.** (1997): *Labor Market Shifts and The Price Puzzle Revisited* (<http://www.nber.org/papers/w5924.pdf>).
12. **Leamer, Edward E.** (1996): *What's the Use of Factor Contents?* (<http://papers.nber.org/papers/w5448.pdf>).
13. **Leamer, Edward E.** (2001): *Linking the Theory with the Data: That's the Core Problem of international Economics* (http://www.anderson.ucla.edu/acad-unit/gem/faculty/leamer/pdf-files/international_theory_and_data.pdf).
14. **Majcen, Boris** (1996): *"Carinska zaščita"*. *Ekonomsko ogledalo*, 4/96 (<http://www.sigov.si/zmar/arhiv/izbor/3politik/zuntrg/zuntrgov/car0496.html>).
15. **Majcen, Boris** (2000): *Sector Performance in the Slovene Economy: Winners and Losers of EU Integration* (<http://www.ier.si/html/publikacije/working%20paper-05.pdf>).

16. **Milanović, Branko** (14.2.1998): *Explaining the Growth in Inequality during the Transition*. World Bank, Policy Research Department (<http://econ.worldbank.org/docs/811.pdf>).
17. **Milanović, Branko** (22.9.2003): *Can we Discern the Effect of Globalization on Income Distribution? Evidence from Household Surveys*. World Bank, Washington Development Research Group (<http://www.worldbank.org/research/inequality/pdf/GLOBE5.pdf>).
18. **Mrkaić, Mićo** (marec 2004): *"Benchmark" gospodarski program* (http://www.forum21-drustvo.si/uploads/events/program_mrkaica.pdf?file=uploads/events/program_mrkaica.pdf).
19. **Murtough, Greg, Pearson, Kate, Wreford, Peter** (1998): *Trade, Liberalisation and Earnings Distribution in Australia*. Industry Commission Staff Research Paper, AGPS, Canberra (<http://www.pc.gov.au/ic/research/information/tradelib/tradelib.pdf>).
20. **Oražem, Peter F., Vodopivec, Milan** (1995): *Male-Female Differences in Labor Market Outcomes during the Early Transition to Market: The Case of Estonia and Slovenia* (<http://econ.worldbank.org/docs/748.pdf>).
21. **Pflüger, Michael** (2001): *Trade, Technology and Labour Markets: Empirical Controversis in the Light of the Jones Model* (<http://www.diw.de/deutsch/publikationen/diskussionspapiere/docs/papers/dp328.pdf>).
22. **Prašnikar, Janez, Jazbec, Boštjan, Mrak, Mojmir, Domadenik, Polona, Gregorič, Aleksandra, Univerza v Ljubljani in Inštitut za jugovzhodno Evropo** (2001): *Slovenia Country Study for GDN Project*. Ljubljana, Slovenija (http://www.cerge-ei.cz/pdf/gdn/grp_final_slovenia.pdf).
23. **Robbins, Donald J.** (1996): *Evidence on Trade and Wages in the Developing World*. Technical Paper number 119 (<http://www.oecd.org/dataoecd/15/54/1919858.pdf>).
24. **Robertson, Raymond** (2002): *Relative Prices and Wage Inequality: Evidence from Mexico* (http://www.econ.gatech.edu/seminarpapers/robertson_seminar111502.pdf).

25. **Rončević, Borut** (2001): *Social Policy and Developmental Performance of Slovenia in the Context of Entering the EU*. FDV, Ljubljana (<http://www.otto-brenner-stiftung.de/fix/roncevic.pdf>).
26. **Slaughter, Matthew J.** (1998): *What are the Results of Product-Price Studies and What Can we Learn from Their differences?* (<http://www.nber.org/papers/w6591.pdf>).
27. **Slaughter, Matthew J.** (1999): *Globalisation and Wages: A Tale of Two Perspectives* (http://www.nottingham.ac.uk/economics/leverhulme/research_papers/99_5.pdf).
28. **Slaughter, Matthew J.** (2000): *Trade and Labor-Market Outcomes: What About Developing Countries?* (<http://www.nber.org/~confer/2000/si2000/slaughter.pdf>).
29. **Stanovnik, Tine, Stropnik, Nada** (2002): *Combating Poverty and Social Exclusion Volume 2: A Case Study of Slovenia*. International Labour Organization (http://www.ilo.org/public/english/region/eurpro/budapest/download/combating_poverty_vol2_eng.pdf).
30. **Wood, Adrian** (1997): *Openness and Wage Inequality in Developing Countries: The Latin American Challenge to East Asian Conventional Wisdom*. The World Bank Economic Review, volume 11, number 1, str. 33-57 (<http://www.worldbank.org/research/journals/wber/revjan97/pdf/artcle~3.pdf>).

SPLETNI VIRI:

1. (22.3.2004) **Izčrpno in strokovno o socialnih razlikah** (<http://www.dossierkorupcija.com/clanek.asp?NewsID=342>).
2. (29.3.2002) **Izvajanje strategije socialnega vključevanja s poročilom o uresničevanju programa boja proti revščini in socialni izključenosti**, št. 918-001/02-03. RS, Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Ljubljana (<http://www.sigov.si/mddsz/pdf/revscina.pdf>).

3. (2000) **Making Transition Work for Everyone: Poverty and Inequality in Europe and Central Asia**. World Bank ([http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/ECAPOV+ Chapter+4/\\$File/chapter4.pdf](http://lnweb18.worldbank.org/eca/eca.nsf/Attachments/ECAPOV+ Chapter+4/$File/chapter4.pdf)).
4. (2004) **Nacionalni akcijski program zaposlovanja 2004**. RS, Ljubljana (http://europa.eu.int/comm/employment_social/employment_strategy/nap_2004/nap2004_sl_sl.pdf).
5. (11.3.2004) **News Release. EU Enlargement. The new EU of 25 compared to EU 15**, number 36. EUROSTAT (<http://www.euireland.ie/news/enlargement/0304/neweu.pdf>).
6. (2003) **Poročilo o človekovem razvoju. Slovenija 2002/2003**. Urad za makroekonomske analize in razvoj (<http://www.sigov.si/zmar/projekti/pcr/02/pcr02-03.pdf>).
7. (16.9.2003) **Prva statistična objava. Življenjska raven**. Statistični urad Republike Slovenije (http://www.stat.si/doc/zivlj_raven-161003.doc).
8. (15.5.2002) **Trade Policy Reviews: first Press Release, Secretariat and Government Summaries**. WTO (http://www.wto.org/english/tratop_e/tpr_e/tp192_e.htm).
9. (2003) **Trgovinska politika Slovenija - EU**. MZZ (http://www.gov.si/mzz/Slovenija_in_eu/trgovinska.poli.html).
10. (23.12.1995) **Zakon o carinski tarifi**. Uradni list RS, 74/95 (http://www2.gov.si/zak/Zak_vel.nsf/0/87af57dccf094e67c1256620003a5d85?OpenDocument&ExpandSection=1).
11. <http://www.commerce-database.com/outsourcing.htm>.
12. <http://www.connexim.ca/en/outsourcing/definition/>.
13. http://www.advfn.com/money-words_term_5614_income_distribution.html.

**PRILOGA A: STANDARDNA KLASIFIKACIJA DEJAVNOSTI 2002 –
Predelovalne dejavnosti³¹**

SKD 2002	Naziv SKD 2002
D	PREDELOVALNE DEJAVNOSTI
DA	PROIZVODNJA HRANE, PIJAČ, KRMIL IN TOBAČNIH IZDELKOV
DA15	PROIZVODNJA HRANE, PIJAČ IN KRMIL
DA16	PROIZVODNJA TOBAČNIH IZDELKOV
DB	PROIZVODNJA TEKSTILIJ, USNJENIH OBLAČIL, TEKSTILNIH IN KRZNENIH IZDELKOV
DB17	PROIZVODNJA TEKSTILIJ
DB18	PROIZVODNJA OBLAČIL, STROJENJE IN DODELAVA KRZNA, PROIZVODNJA KRZNENIH IZDELKOV
DC	PROIZVODNJA USNJA, OBUTVE IN USNJENIH IZDELKOV, RAZEN OBLAČIL
DC19	PROIZVODNJA USNJA, OBUTVE IN USNJENIH IZDELKOV, RAZEN OBLAČIL
DD	OBDELAVA IN PREDELAVA LESA; PROIZVODNJA IZDELKOV IZ LESA, PLUTE, SLAME IN PROTJA, RAZEN POHIŠTVA
DD20	OBDELAVA IN PREDELAVA LESA; PROIZVODNJA IZDELKOV IZ LESA, PLUTE, SLAME IN PROTJA, RAZEN POHIŠTVA
DE	PROIZVODNJA VLAKNIN, PAPIRJA IN KARTONA TER IZDELKOV IZ PAPIRJA IN KARTONA; ZALOŽNIŠTVO IN TISKARSTVO
DE21	PROIZVODNJA VLAKNIN, PAPIRJA IN KARTONA TER IZDELKOV IZ PAPIRJA IN KARTONA
DE22	ZALOŽNIŠTVO, TISKARSTVO, RAZMNOŽEVANJE POSNETIH NOSILCEV ZAPISA
DF	PROIZVODNJA KOKSA, NAFTNIH DERIVATOV, JEDRSKEGA GORIVA
DF23	PROIZVODNJA KOKSA, NAFTNIH DERIVATOV, JEDRSKEGA GORIVA
DG	PROIZVODNJA KEMIKALIJ, KEMIČNIH IZDELKOV, UMETNIH VLAKEN
DG24	PROIZVODNJA KEMIKALIJ, KEMIČNIH IZDELKOV, UMETNIH VLAKEN
DH	PROIZVODNJA IZDELKOV IZ GUME IN PLASTIČNIH MAS

³¹ V področje D nista vključena oddelka Proizvodnja pisarniških strojev in računalnikov (DL30) ter Reciklaže (DN37). V podpodročje DE ni vključena dejavnost založništvo. V podpodročje DF je vključena le dejavnost Proizvodnja naftnih derivatov.

DH25	PROIZVODNJA IZDELKOV IZ GUME IN PLASTIČNIH MAS
DI	PROIZVODNJA DRUGIH NEKOVINSKIH MINERALNIH IZDELKOV
DI26	PROIZVODNJA DRUGIH NEKOVINSKIH MINERALNIH IZDELKOV
DJ	PROIZVODNJA KOVIN IN KOVINSKIH IZDELKOV
DJ27	PROIZVODNJA KOVIN
DJ28	PROIZVODNJA KOVINSKIH IZDELKOV, RAZEN STROJEV IN NAPRAV
DK	PROIZVODNJA STROJEV IN NAPRAV
DK29	PROIZVODNJA STROJEV IN NAPRAV
DL	PROIZVODNJA ELEKTRIČNE IN OPTIČNE OPREME
DL31	PROIZVODNJA ELEKTRIČNIH STROJEV IN NAPRAV
DL32,33	PROIZVODNJA RTV, KOMUNIKACIJSKIH APARATOV IN OPREME TER PROIZVODNJA MEDICINSKIH, FINOMEHANIČNIH IN OPTIČNIH INSTRUMENTOV TER UR
DM	PROIZVODNJA VOZIL IN PLOVIL
DM34,35	PROIZVODNJA MOTORNIH VOZIL, PRIKOLIC IN POLPRIKOLIC TER PROIZVODNJA DRUGIH VOZIL IN PLOVIL
DN	PROIZVODNJA POHIŠTVA IN DRUGE PREDELOVALNE DEJAVNOSTI; RECIKLAŽA
DN36	PROIZVODNJA POHIŠTVA IN DRUGE PREDELOVALNE DEJAVNOSTI

PRILOGA B: FAKTORSKA INTENZIVNOST

Iz podatkov o številu zaposlenih po dejavnostih glede na stopnjo strokovne usposobljenosti sem za vsako preučevano leto posebej izračunala delež usposobljenih delavcev glede na neusposobljene delavce (H/L) za vsako podpodročje dejavnosti. In sicer sem za vsako podpodročje po posameznih letih seštela število delavcev z visoko, višjo, srednjo stopnjo strokovne usposobljenosti ter visoko kvalificiranih (VKV) delavcev ter dobljen znesek delila s seštevkom delavcev z nižjo stopnjo strokovne usposobljenosti ter kvalificiranih (KV), polkvalificiranih (PKV) in nekvalificiranih (NKV) delavcev.

PRILOGA C: RELATIVNE CENE

Podpodročja dejavnosti sem razvrstila v dve skupini glede na mediano faktorske intenzivnosti leta 1998. Podpodročja dejavnosti, ki intenzivno rabijo neusposobljeno delo, so: DA, DB, DC, DD, DI, DJ, DN. Podpodročja dejavnosti, ki intenzivno rabijo usposobljeno delo, pa so: DE, DF, DG, DH, DK, DL, DM. V to H/L-klasifikacijo podpodročij predelovalnih dejavnosti sem

razvrstila indekse cen industrijskih proizvodov pri proizvajalcih po oddelkih dejavnosti. Nato sem za vsako leto posebej (1998-2003) izračunala razmerje med srednjo vrednostjo indeksov cen v dejavnostih, ki intenzivno rabijo usposobljeno delo in med srednjo vrednostjo indeksov cen v dejavnostih, ki intenzivno rabijo neusposobljeno delo, pri čemer sem vsak indeks posebej ponderirala z ustreznim indeksom obsega industrijske proizvodnje. Tako sem dobila skupne relativne cene proizvodov vseh oddelkov dejavnosti za vsako leto posebej. Relativne cene oddelkov dejavnosti pa sem izračunala tako, da sem indeks cen v vsakem oddelku dejavnosti pomnožila s skupno relativno ceno.

PRILOGA D: REGRESIJSKA ANALIZA - podrobnosti

(1) Regresije: spremembe cen in začetne factorske intenzivnosti

(a) Regresija: $dP_{1998-1999}$

Vključene / izključene spremenljivke (b)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: $dP_{1998-1999}$

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,695(a)	,483	,452	1,15181

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

ANOVA (b)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,366	1	,366	15,873	,001(a)
	Ostanek	,392	16	,023		
	Skupaj	,758	17			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: $dP_{1998-1999}$

Koeficienti (a)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,282	,086		3,290	,004
	H/L98	-,483	,121	-,695	-3,984	,001

a Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₁₉₉₉

(b) Regresija: dP₁₉₉₈₋₂₀₀₂

Vključene / izključene spremenljivke (b)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₂₀₀₂

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,765(a)	,585	,561	1,12810

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

ANOVA (b)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,394	1	,394	23,999	,000(a)
	Ostanek	,279	17	,016		
	Skupaj	,673	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₂₀₀₂

Koeficienti (a)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,266	,072		3,672	,002
	H/L98	-,501	,102	-,765	-4,899	,000

a Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₂₀₀₂

(c) Regresija: dP₂₀₀₀₋₂₀₀₂

Vključene / izključene spremenljivke (b)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L00(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP₂₀₀₀₋₂₀₀₂

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,637(a)	,406	,371	0,43823

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

ANOVA (b)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	2,227	1	2,227	11,598	,003(a)
	Ostanek	3,265	17	,192		
	Skupaj	5,492	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

b Odvisna spremenljivka: dP₂₀₀₀₋₂₀₀₂

Koeficienti (a)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,547	,282		1,939	,069
	H/L00	-1,361	,400	-,637	-3,406	,003

a Odvisna spremenljivka: dP₂₀₀₀₋₂₀₀₂

(d) Regresija: dP₂₀₀₁₋₂₀₀₂

Vključene / izključene spremenljivke (b)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP₂₀₀₁₋₂₀₀₂

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,503(a)	,253	,209	,81871

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

ANOVA (b)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	3,867	1	3,867	5,769	,028(a)
	Ostanek	11,395	17	,670		
	Skupaj	15,262	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

Koeficienti (a)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,794	,613		1,296	,212
	H/L98	-2,015	,839	-,503	-2,402	,028

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

(e) Regresija: dP₂₀₀₁₋₂₀₀₃

Vključene / izključene spremenljivke (b)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,516(a)	,266	,223	,80524

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

ANOVA (b)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	4,002	1	4,002	6,172	,024(a)
	Ostane	11,023	17	,648		
	Skupaj	15,025	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

Koeficienti (a)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,909	,603		1,508	,150
	H/L98	-2,050	,825	-,516	-2,484	,024

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

(2) Regresije: spremembe cen in začetne faktorske intenzivnosti, ponder je delež usposobljenega dela v celotni zaposlenosti

(a) Regresija: dP₁₉₉₈₋₁₉₉₉

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₁₉₉₉

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,742(a)	,551	,524	,10258

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,219	1	,219	20,827	,000(a)
	Ostane	,179	17	,011		
	Skupaj	,398	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: dP1998-1999

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,359	,100		3,595	,002
	H/L98	-,582	,128	-,742	-4,564	,000

a Odvisna spremenljivka: dP1998-1999

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

(b) Regresija: dP1998-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,799(a)	,638	,616	,08437

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,213	1	,213	29,933	,000(a)
	Ostane	,121	17	,007		
	Skupaj	,334	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,322	,082		3,923	,001
	H/L98	-,574	,105	-,799	-5,471	,000

a Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H98

(c) Regresija: dP2000-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L00(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H00

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,668(a)	,446	,413	,30997

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	1,313	1	1,313	13,667	,002(a)
	Ostane	1,633	17	,096		
	Skupaj	2,946	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

b Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H00

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,723	,328		2,202	,042
	H/L00	-1,594	,431	-,668	-3,697	,002

a Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H00

(d) Regresija: dP2001-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,507(a)	,257	,213	,59074

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	2,051	1	2,051	5,878	,027(a)
	Ostane	5,933	17	,349		
	Skupaj	7,984	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,927	,699		1,327	,202
	H/L01	-2,194	,905	-,507	-2,425	,027

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

(e) Regresija: dP2001-2003

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,525(a)	,275	,233	,57879

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	2,165	1	2,165	6,463	,021(a)
	Ostane	5,695	17	,335		
	Skupaj	7,860	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	1,062	,685		1,551	,139
	H/L01	-2,254	,886	-,525	-2,542	,021

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je H01

(3) Regresije: spremembe cen in začetne factorske intenzivnosti, ponder je delež neusposobljenega dela v celotni zaposlenosti

(a) Regresija: dP₁₉₉₈₋₁₉₉₉

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP₁₉₉₈₋₁₉₉₉

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

Povzetek modela

Model	R	r ²	Prilagojen r ²	Standardna napaka ocene
1	,649(a)	,422	,388	,10877

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,147	1	,147	12,392	,003(a)
	Ostane	,201	17	,012		
	Skupaj	,348	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: dP1998-1999

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,238	,077		3,066	,007
	H/L98	-,414	,118	-,649	-3,520	,003

a Odvisna spremenljivka: dP1998-1999

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

(b) Regresija: dP1998-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L98(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,731(a)	,534	,507	,09430

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,174	1	,174	19,513	,000(a)
	Ostane	,151	17	,009		
	Skupaj	,325	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L98

b Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,233	,067		3,467	,003
	H/L98	-,450	,102	-,731	-4,417	,000

a Odvisna spremenljivka: dP1998-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L98

(c) Regresija: dP2000-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L00(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L00

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,608(a)	,369	,332	,30437

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	,923	1	,923	9,959	,006(a)
	Ostane	1,575	17	,093		
	Skupaj	2,498	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L00

b Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L00

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,435	,253		1,720	,104
	H/L00	-1,194	,378	-,608	-3,156	,006

a Odvisna spremenljivka: dP2000-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L00

(d) Regresija: dP2001-2002

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,496(a)	,246	,202	,56481

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

Vpliv globalizacije na plače in porazdelitev dohodkov

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	1,774	1	1,774	5,560	,031(a)
	Ostane	5,423	17	,319		
	Skupaj	7,197	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01

Koeficienti (a, b)

Model	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.	
	B	Standardna napaka	Beta			
1	(Konstanta)	,699	,558		1,253	,227
	H/L01	-1,877	,796	-,496	-2,358	,031

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2002

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01

(e) Regresija: dP2001-2003

Vključene / izključene spremenljivke (b, c)

Model	Vključene spremenljivke	Izključene spremenljivke	Metoda
1	H/L01(a)	.	Vključitev

a Vključene so vse zahtevane spremenljivke.

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01

Povzetek modela

Model	R	r2	Prilagojen r2	Standardna napaka ocene
1	,504(a)	,254	,210	,55756

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

ANOVA (b, c)

Model		Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	Sig.
1	Regresija	1,799	1	1,799	5,786	,028(a)
	Ostanek	5,285	17	,311		
	Skupaj	7,084	18			

a Prediktorji: (konstanta), H/L01

b Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

c Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01

Koeficienti (a, b)

Model		Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	Sig.
		B	Standardna napaka	Beta		
1	(Konstanta)	,799	,551		1,451	,165
	H/L01	-1,890	,786	-,504	-2,405	,028

a Odvisna spremenljivka: dP2001-2003

b Ponderirana regresija najmanjših kvadratov – ponder je L01